Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 4 (10601) | 1978 чылдың январь 5, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Күш-ажылчы кады ажылдажылга дузалап турар

Харьковтуң С. М. Киров аттыг турбина заводунуң чылыг болгаш атом электри станцияларының бүгү агрегаттарынга шынарның эң бедик категориязын тыпсып, аттестаттаан. Беш чүс киловатт күчүлүг баштайгы бус турбиназынга күрүнениң Шынар демдээн салгаш, кылып үндүрген. Бедик идегелди бадыткап турар беш адырлыг демдекти ол машинаның корпузунга кагарының хүндүлүг эргезин слесарьларның эң дээре бригадаларының удуртукчулары — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары И. Горбатько биле Н. Сауловка тывыскан.

Ол коллективтер бот-боттары-биле сырый харылзаалыг, кады ажылдап турар. Олар дугуруштунган шалыпчы графикти ёзугаар ажылдап келген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады И. Горбатьконуң бригадазынга турбинаны четчелээриниң бүгү кезектери келир. Н. Сауловтуң коллективи турбиналарның каң «чүрээ» — роторну бир айның орнунга чеди-ле хонук иштинде эптээш, чаржып турар эштеринге хүлээдип четтигип турар. Дериг-херекселдерни рационалдыг ажыглап, тургузарының кады хүлээп алган планын боттандырып чорудары ажылды шапкынчыдарынга база дузалыг.

Слесарьлар станокчуларның профессиязын шиңгээдип алган болгаш эргежок чугула апарганда чамдык чүүлдерни дүрген кылып ап шыдаарлар. Мурнакчы коллективтерде күш-ажылдың мурнакчы аргаларын өөредириниң ниити школазын тургускан, бригадалар кежигүннери бот-боттарынга дузалажып турар. Мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле пропагандалап, нептередип турар. Оларның үлегерин эдерген чүс-чүс кижилер «Бөгүн дүүнгүзүнден эки, а даарта — бөгүнден эки ажылдаар» деп кыйгырыгның адаа-биле чарлып эгээн. Бүдүрүлгениң кол-кол участоктарында тергиин эки шынарның бригадаларын тургускан. Олар кады ажылдаарының дугайында боттарының аразынга керээлерни чарглаш, эптээр черже бедик шынарлыг кезектерни бээриниң сорулгазын чедиишкиннинг шиитпирлеп турар.

(СЭТА-ның корр).

ХАРЬКОВ.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилге номнарын халас ажыглаарынче шилчиир дугайында» доктаалды хүлээп алган.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязында школаның өөредилге номнарын халас бээр дугайында көрдүнген чугула политиктиг, социал болгаш кижизидикчи улуг рольдуг болур деп доктаалда демдеглээн. Школаның өөредилге номнарын халас ажыглаарын чуртта киирип турары бүгү-ниитиниң ылап-ла ортумак өөредилгезин боттандырып чорударынга таарымчалыг байдалды тургузарынга, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды организастап чорударын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга идигни бээр. Ол хемчег өөредилге номнарының идей-теоретиктиг деңнели болгаш ону ажыглаарының ажыктыг дээш улус өөредилге органнарының, башкылар коллективтериниң, эртем албан черлериниң болгаш ном үндүрер черлериниң харысалгазын база бедидер.

Сөөлгү чылдар дургузунда чурттуң улус өөредилге органнары, өөредилге-педагогиканың ном үндүрер черлери ол талазы-биле тодаргай эки ажылды кылганнар. Школа чогуур үезинде өөредилге чылын эгелээрге өөредилге номнары-биле хандыртынып келген. Чамдык эвилелдешкен республикаларда школаларның библиотека фондузундан өөредилге номнарын халас ажыглаарының эки дуржулгазы тургустунган. Ындыг практика башкылар, өөреникчилер коллективтериниң болгаш ада-иелер хөй-ниитизиниң калбак деткимчезин алган.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ортумак ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилге номнарын халас ажыглаарынче шилчилгени 1978—1983 чылдарның дургузунда боттандырып чорударын доктааткан. Өөреникчилерниң бүгү санынга өөредилге номнарының долу тиражын хоп соңгаар 4 чылда бир катап, өөредилге литературазының эргежок чугула санын дараазында чылдарда чедир парлап тургаш, үндүрерин доктааткан. Үжүглелди чыл санында үндүрер болгаш ону школачыларның 1 классты доозарынга чедир арттырар.

Школаның өөредилге номнарын шын, чогумчалыг ажыглаары дээш башкылар коллективтериниң болгаш өг-бүлениң харысалгазын партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, улус өөредилге органнары бедидер ужурлуг. Өөредилге номун күрүнениң өнчүзү ышкаш кылдыр хумагалыг көөрүн бүгү өөреникчилерге, пионерлерге болгаш комсомолчуларга кижизидерин экижидериниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырып чорударын, өөредилге номнарын эң эки кадагалаары дээш чарышты, көрүлделерни болгаш конкурстарны чорударын ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозунга, ВЛКСМ ТК-га, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Төп чөвүлелинге даасkан.

Өөреникчилерни өөредилге номнары-биле халас хандырарынче школаларның бүгү хевирлериниң шилчииириниң чуруму болгаш хуусаалары ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле Күрүне комитеди, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери бадылаар ужурлуг. Өөредилге номнарының школалар библиотекаларынга фондузун тургузарының болгаш чаартырының перспективтиг база чыл планнарын ажылдап кылыр, а ол ышкаш класс вайы-биле база эртем вайы-биле өөредилге номнарын парлап үндүрериниң болгаш чедир парлаарының хуусаазын болгаш тиражтарын тодарадыр. Оон-биле кады ортумак ниити билиг школалары-биле кады школа өөредилге номнарынга ортумак профессионал-техниктиг училищелерниң болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң херегдээлин база удур көөр.

ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязы, эвилелдешкен республикаларның чырыдышкын (улус өөредилгезиниң) министерстволары школаның өөредилге номнарының идей-теоретиктиг деңнелин улам ыңай бедидерин, оларның политиктиг угланыышкынын күштелдирерин, өөредилге номнарының тургузуун сайзыраңгайжыдар болгаш оларның хемчээлин кызырар хүлээлгелиг. Өөредилге плаының бүгү эртемнеринге өөредилге номнарының доктаамал чоруун хандырарынга хемчеглерни ап чорудар.

Школаның өөредилге номнарының шынарын, оон чурук каасталгазын болгаш полиграфия талазы-биле күүселдезин улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорударын ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле Күрүне комитединге, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан. Өөредилге-педагогиканың ном үндүрер черлериниң ажылдакчыларының мергежилин доктаамал бедидер, оларны амгы үениң школа өөредилгезиниң утказын эки билир тускай эртемниглер-биле бызыглаар. Школаның өөредилге номнарын парлап үндүрүп турар полиграфия бүдүрүлге черлериниң материал-техниктиг баазазын хөгжүдер болгаш бызыглаар талазы-биле хемчеглерни доктаалда бадылаан.

Өөредилге номнарының школага фондузун тургускаының түңнелинде хосталы берген саазыннарны колдуунда-ла өөредилге-методиктиг, уран-чечен болгаш уруглар литературазын парлап үндүрерин улгаттырарынга ажыглаар эргени ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлер, полиграфия садыгының херектериниң талазы-биле Күрүне комитединге, эвилелдешкен республикаларның Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле Күрүне комитеттеринге тывыскан.

Улус өөредилгезиниң органнарының хуваалдазы-биле ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле Күрүне комитединиң болгаш Центросоюзтуң ном садыгының четкизин дамчыштыр школаның өөредилге номнарын чедирериниң болгаш хуваарының амгы үеде күштүг боop турар чуруму хевээр арткан.

Ниити билиг школаларынга өөредилге номнарының библиотека фондузун тургузар, чаартыр болгаш ажыглаар талазы-биле холбашкан хемчеглерни акшаландырарынга күрүне бюджединден эргежок чугула акша-хөреңгини чыл бүрүзүнде үндүрерин көрдүнген.

Бо доктаал-биле дүүштүр ортумак ниити билиг школаларының өөреникчилерин өөредилге номнары-биле халас ажыглаарынче шилчилгени организастыг боттандырып чорударын партия болгаш совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары хандырар ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ОДАРЛАРДА, СЕМИРТИЛГЕДЕ

Барыын-Хемчик районда мал семиртип азыраар «Дөң-Терезин» совхозтуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү чылының мал кыштаглаашкынынга багай эвес белеткенген. Мал чемин четчир кылдыр курлавырлаан. Чер одарынга турар малдарны түс-түс кодааннарда сайгара тургускан.

Улуг-Актың, Мунгаш-Актың болгаш Алаштың делгем одарлыг черлеринде ам 7 кодаанда 1800 ажыг сарлык кыштап турар. Сарлыктарның деңгел-күжү кончуг эки. Оларны совхозтуң мурнакчы малчыннары К.-Д. Моңгуш, М. Даржаа, К. Дамбыра болгаш өскелер-даа кадарып турар.

«Дөң-Терезин» совхозтуң төвүнде 460 баш аныяк шарыжыктарны ийи бөлүк кылдыр үскеп, семиртип азырап турар. Оларны тускай эртемниглерниң тургускан рационун ёзугаар сиген, силос, сула болгаш холуксаалыг чемнер-биле чемгерип турар. Семиртилгеде шарыжыктарны азырап турар малчыннар Саая Шериг-оол, Ооржак Кертик-оол, Куулар Седен-Дамбаа болгаш өскелер-даа кызымак-шудургу ажылдап, немелде деңзизин бедидерин чедип ап турар.

Совхозтуң дирекциязы семиртип азырап турар ийи бөлүк шарыжыктарның ажаакчыларында ийи «Беларусь» тракторну болгаш бир сүт сөөртүр машинаны бызыглап каан. Малдың деңгилгезин экижидери-биле чемни хайындырып болбаазыраткаш, оларга берип турар.

Малчыннар ортузунда политмассалыг ажылды, зоовет өөредилгени база-ла багай эвес организастаан. Зоовет өөредилгениң кичээлдерин доктааткан хүннеринде совхозтуң улуг мал эмчизи С. Дандар-оол, зоотехниктер М. Эрес-оол болгаш Ооржак Кан-оол чорудуп турар.

Ынчалзажок чамдык четпес чүүлдер барын база айтыр херек. Малды дус-биле хандырарының хемчеглерин албаннышын ужурунда, ылангыя ырак-узак тайгаларда кыштаглаан сарлыктарга дус негеттинип турар. Дус чедирип бээрин малчыннар неген турза-даа, ону амга чедир хандырбааны четпес. Малчыннарга одар ыяш база негеттинип турар. Бо четпес чүүлдерни дарый чайладырынче совхозтуң дирекциязы сагыш салза чогуур.

С. СЮРЮН.
бригадир.

Ажыр күүсеткеннер

Онгу беш чылдың ийиги чылын Чөөн-Хемчик районнуң сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери чедиишкиннииг доосkан. Күрүнеге 2620 тонна сүт садар турган, декабрь 27-де күүсеткеш, пландан ажыр 33 тонна сүттү саткан.

Ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка «Большевик» совхозтуң саанчылары шылгараан. Олар сүт садар планын хуусаа бетинде күүсеткеш, декабрь 31-ге чедир даалгадан ажыр 60 ажыг тонна сүттү дужааган. «Искра», «Чыраа-Бажы», «Октябрь 30 чылы» совхозтар планныг онаалдаларын база ажыр күүсеткеннер.

Каттыжыышкынны тургускан

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр райкомнарының кодаа ажыл-агый эргелелдериниң начальниктериниң, совхозтар директорларының, экономистериниң чөвүлел хуралы чоокта чаа «Тыва» совхозка болуп эрткен. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. Абрамов ону удуртуп эрттирген.

Бода малды өстүрер болгаш семиртип азыраар каттыжыышкынны организастаар дугайында айтырыгны ала чугаалашкан. Оон дүрүмүн таныштырган.

«Тыва» совхозтуң баазазынга каттыжыышкынны тургускан. Орта совхозтардан 150 килограммдан куду эвес деңзилиг бода малды хүлээп алгаш, семиртип азыраар. Орулганың 70 хуузун совхозтар, 30 хуузун каттыжыышкын алыр. Оон кол директорунга Б. Ч. Моңгушту соңгаан. Каттыжыышкынның ревизия комиссиязын база соңгаан.

М. СЕВЕН.

Кызылдың дааранылга фабриказының коллективи юбилейлиг чылды чедиишкинниг дооскан. Эрткен чылын фабрика 2523 муң рубльдиң бараалыг продукциязын бүдүрген. Продукция сайгарарының планын хуусаа бетинде, декабрьның 20-де коллектив күүсеткен.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ СӨӨРТҮЛГЕЗИ

Часкы хову ажылдарынга Бай-Тайга районнуң совхозтары кынамчалыг белеткенип турар. Чаагай дүжүттү өстүрүп алырының магадылалының бирээзи тарылга шөлдеринге эдекти төгери болур. Ынчангаш эдек сөөртүлгезин эки организастаарынче кичээнгейни салып турар.

Совхозтар бо чылын 6200 тонна эдекти тарылга шөлдеринге төгер турган, 3110 тоннаны сөөртүп чедирген. Органиктиг чемишчидилге сөөртүлгезин «Мурнакчы» совхозта өскелерден эки организастаап, планныг онаалдазын 60 хуу күүсеткен. «Тээли», «Бай-Тал» совхозтар бердинген даалгазының чартыын доозар четкен. Тарылга шөлдеринче органиктиг чемишчидилге сөөртүлгезин январьда доозар хемчеглерни ап турар.

Б. БАРБА.

Мастер Татьяна Денисованың бригадазы чарыштың тиилекчизи болган. Бо чылын оларның бригадазы Шынар демдектиг кылыгларны даарап эгелээн. Бригаданың дааранықчылары эки ажылдап турар. Аныяк дааранықчы Калдар-кыс Монгуштуң дааараан хептериниң шынары багай эвес.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы дааранықчы Калдар-кыс Монгуш (адаанда чурукта);

Мастер Татьяна Денисова (оң талазында) биле аныяк коммунист Татьяна Палкина.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Бедиткен хүлээлгелер

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң мыйыстыг бода мал бригадазы кожазы «Тиилелге» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективин 1978 чылда социалистиг чарышка кыйгыргаш, бедиткен хүлээлгени алган. Ону шалыпчы ажылдап тургаш күүседирин ында айыткан.

Бо чылын эът бүдүрериниң бот-үнезин чиигедирин, малдан алыр продукцияны кышкы үеде кудулатпазын, мал чемин рацион ёзугаар камныг чарыгдап тургаш, бо кыжын малдың баш санынга хорамчалы болдурбазын кадарчылар хүлээнген.

Бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демисежип турар. Арагалаар, ажыл шагы үрер, корум-чурум үрээр чорукту болдурбазын, дыштанылга кежээлерин организастаарын социалистиг хүлээлгеде бижээн.

Малчыннардан Ондар Шуң, Чооду Дадар-оол олар төрүүр чүс инекке [illegible] 87—89 бызааны өстүрерин, семиртилге шарыларының бирээзинден-не хонуута 900 грамм немелде деңзизин чедип алырын хүлээнгеннер. Бызаа азаакчылары база ындыг ылаңгыг хүлээлгелерни алгылаан.

К. МААДЫ.

ЧЫЛ ПЛАНЫН ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

Тываның электри четкилериниң Кызыл участогу — коммунистиг күш-ажылдың участогу. Мурнакчы участоктуң коллективи онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын октябрь 1-де күүседир хүлээлгени алган.

Коммунистиг күш-ажылдың участогу деп бедик атты бо коллектив төлептиг эдилеп турар. Улуг Октябрьның юбилейинге алган хүлээлгези—онгу беш чылдың ийи чылының планныг онаалдаларын олар эрткен чылдың он айларының төнчүзүнде күүсеткен. СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1977 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески сессиязының материалдарын участоктуң коллективи, республиканың бүгү энергетиктери-биле бир дөмей, ханы сонуургал, сеткил ханыышкынныг өөренип, сайгарганнар. Советтер чурттунуң хөгжүлдезиниң өндүр улуг планнарынга чоргаарланып, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш улам көдүрлүүшкүннүг ажылдаарын чедиишкиннерге сорук кирген коллектив [illegible] турган. Шалыпчы күш-ажылдың чылында участоктуң коллективи чедиишкинниг ажылдаарынга бүзүрелдиг. Чүге дээрге оларның харылап турары бедик вольтуглуг шугумнарда-даа, подстанцияларда-даа байдал эки. Ында профилактиктиг хайгааралды, септелгени электромонтёрлар онаанда эки шынарлыг чорудуп турарындан херегленикчилерге энергия дамчыдылгазында үзүктелиишкин болбайн келген. Ынчангаш олар боттарының арга-курлавырларын санап тургаш, 1978 чылдың планын улам кыска хуусаада күүседип болурунуң аргазы бар деп санаапнар. Ынчалза-даа чылдың планын төс айлар дургузунда күүседири коллективте кижи бүрүзүнден каш дакпыр күжениишкинни негээр.

Участоктуң социалистиг хүлээлгелеринде чамдык ындыг пунктулар бар:

1. Херегленикчилерге электри энергиязын дамчыдарын үзүктелдирбес.

2. Бедик вольтуглуг шугумнарның болгаш подстанцияларның септелгеге турар хуусаазын эвээжедир. Капитал болгаш үүрмек септелгени чүгле эки шынарлыг чорудар.

3. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнген деңнелден 2,5 хуу бедидер.

4. 1978 чылдың бүдүрүлге планын октябрь 1-ге чедир күүседир.

Ажыл-херээ сөзү-биле карышпас мурнакчы коллективниң кежигүннери хүлээлгеде көрдүнген пунктуларны күүседири дээш кижи бүрүзү онаашкан ажылынга бедик харысаалгалыг ажылдап турар. Бо коллективте күш-ажылдың сагылга чурумун үрээр, чылдагаан чок ажыл шагы үрер таварылгалар чок. Коммунистиг күш-ажылдың участогу бедик ат [illegible] дээш ында коллективтиң кежигүннери чаңгыс кижи дег эптиг-демниг ажылдап турар.

Оларның салган сорулгазы күүсеттинер, оон бадыткалы — энергетиктерниң быжыг соруунда. Кызыл участогунуң энергетиктери шалыпчы күш-ажылдың чылын бедик көдүрлүүшкүннүг ажыл-иш-биле мынчаар эгелеп турар.

Н. ООРЖАК.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

ФЕРМАЛАРДА КЫШКЫ ХҮН

Кыш — чурттуң малчыннарынга эң-не харысалгалыг үе. Малды тодуг-догаа кыштадыр дугайында, олардан хөй сүт саар болгаш деңзизин немээр дугайында сагыш салыры-биле кады малдың баш санын өстүрер дээш ажыл база чорупп турар.

«Ярославка» совхозта туткан 800 баш инек турар комплекс бедик продуктулуг уксаалыг инектерниң баштайгы бөлүүн хүлээп алган. Ол дээрге Ярославль областа ындыг хевирлиг чеди дугаар комплекс боор турар. Кабардин-Балкарияда механизастаттынган ийи чаа сүт болгаш бир хөй комплекстерин база тудуп дооскан. Чаа чылдың мурнуу чарыының хүннери чаа тудуглар-биле онза байлак болган. Чурттуң хөй-хөй районнарындан чаа кажааларны тутканының дугайында медээлер келген.

Мал чемнерин чоп ажыглап, малдың азыралының дугайында ёзулуг сагыш салып турар ындыг ажыл-агыйлар инектен сүт саарын эвээжетпейн турар. Тамбов областың Ржаксинск районунуң фермаларының мастерлери хүлээп алыышкын черлеринче чээрби ажыг муң тонна сүттү саап чоруткаппар. Ол пландан дыка ажыг боор турар. Приморье крайының ажыл-агыйлары күрүнеге пландан ажыр сүттү садып турар. Ында чүгле чаңгыс «Степное» деп ферма бээр даалгага немештир бирги сорттуң чүс тонна ажыг сүдүн чоруткан.

Горький областың Арзамас районунда Новиков аттыг совхоз-техникумнуң эр саанчызы В. Лебедев бир инектенне сүт саарын беш муң кылдыр бир-ле дугаар чедип ап шыдаан. Брест областың Жданов аттыг колхозунда машиналыг саалданың оператору Л. Брызга бодунуң бөлүк инектериниң бирээзинден-не 5070 килограмм сүттү алган, а Киргизияның Сокулукта дуржулга ажыл-агыйында саанчылар Л. Аристова, О. Замкова, Л. Руф, Т. Брагина болгаш Э. Диппель олар алды муң килограмм чедир саап бергеннер. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Узбек ССР-ниң 50 чылы аттыг колхозтуң саанчызы М. Исафованың көргүзүглери оон-даа бедик. Бодунуң бөлүк инектериниң бирээзинден-не ол 6200 килограмм сүттү саап алган. Эстон саанчы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Пейпс-биле чарыш аңаа ындыг бедик көргүзүглерни чедип алырынга дузалаан.

Оренбург областың мурнакчы малчыннары малдың чаш төлүнүң эки немелде деңзизин чедип ап турарлар. Ында ажыл-агыйлар аразының семиртилге шөлдеринде малдың баш саны ийи катап көвүдээн, малдың чаш төлүнүң хонуктаортумак немелде деңзизи колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларыындан ийи катап бедик.

Чита областа мал семиртир талазы-биле Дульдургинский күрүне-колхоз каттыжыышкынның малчыннары эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, малдың чаш төлүнүң немелде деңзизин ийи катап улгаттырган. Ында малдың рационунга витамин-минералдыг немелделер-биле кады сенажтың, сигенниң болгаш саванның холуксааларын киирген. Чылыг суггарылга-биле кады ол холуксаа эки түңнелдерлиг болган. Хонукта ортумак немелде деңзи чайгы үениң деңнелин ажа берген.

Туркменияның кышкы одарларында үш миллион ажыг хөй бар. Оларга хойжулар 600 муң тонна ажыг сигенни кажаалар чанында белеткеп алганнар.

Бо хүннерде Брянск, Владимир областарның, Алтай крайның, Адыгейниң, чурттуң өске-даа районнарының мурнакчы ажыл-агыйларының малчыннары болгаш куш азыракчылары күш-ажылга бедик түңнелдерни чедип алганнар.

(СЭТА-ның корр.).

УСТАВТЫҢ БИР ЧУГУЛА НЕГЕЛДЕЗИ

Партийжи амыдырал

Партияның кежигүн дадыырын төлээри — коммунист олгаш СЭКП кежигүнүнге канидат бүрүзүнүң бирги хүлээлгези. Ол дээрге партияны атериал талазы-биле деткиириниң, коммунистерни бедик рганизастыг чорукка, быжыг агылга-чурумга кижизидериниң бир чугула негелдези бодур. Ынчангаш кежигүн дадыырын өй-шаанда, шын төлээрин, отчёт, учётту шын тургуарын чедип алыры — парторанизацияларның доктаамал ичээнгей салыр чугула айтыыы. Ол бүгүнүң дугайын ЭКП Уставында тодаргай ыткан болгай.

Бо талазы-биле чер-черде жылды хынап, анализтеп өрге, партия комитеттери, ревизия комиссиялары коммунисерниң ажыл төлевириниң бүгү евириниден кежигүн дадывыын өй-шаанда, шын төлеп туарын, кежигүн дадывыры төлээниниң ведомостарын шын лдуруп, түннеп турарын октаамал хынап турар.

Дадывыр төлеп турарының алазы-биле айтырыгларны артияның Кызыл хооркому олгаш чамдык райкомнар ботарының бюро хуралдарынга каш удаа чугаалашкан. СЭКП-ниң Бии-Хем, Каа-Хем база Кызыл хоорай организацияларының ревизия комиссиялары (даргалары І. А. Беспалов, В. А. Васюков, Ф. И. Килин) партия организацияларында дадывыр төлелгезиниң өй-шаанда болгаш шын чоруп турарынче кичээнгейни күштелдирген.

Партия обкомунуң бо айтырыгга холбаштыр эрттирген семинарларынга парткомнар секретарьлары, партия райкомнарының органзастыг килдистериниң эргелекчилери болгаш партия эге организацияларының секретарьлары киришкен. Анаа партияның кежигүн дадывырын хүлээп алырының болгаш учётунуң талазы-биле айтырыгларны чугаалажып көрген, коммунистер-биле кижизидилге ажылдарын күштелдирериниң, Уставтың негелделерин сагыырынга оларның харысалгазын бедидериниң эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырган.

Эрткен чылын республикада партияның бүгү эге организацияларынга кежигүн дадывырының коммунистерниң төлеп турарының байдалын ревизия комиссиялары хынаан. Чамдык хемчеглерни ап чорутканының түңнелинде партия организацияларында бо чугула ажыл-херек элээн экижээн.

Кежигүн дадывырын чедир төлевес чоруктар республикада партия эге организацияларында элээн кызырылган болзажок, чамдык парторганизацияларда дадывыр төлелгезиниң талазы-биле хажыдыышкыннар бары хыналдалардан илерээн. Таңды, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарда ол элээн бар болган. Таңды районунда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң парткомунда 276 рубль, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң парткомунда—411 рубль, Улуг-Хемниң «Найырал» совхозунда парткомда —228 рубль, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң парткомунда — 248 рубль, Барыын-Хемчиктиң «Хемчик» совхозунда парткомда—393 рубль, Бай-Тайганың «Тээли» совхозунуң парткомунда — 164 рубль, Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң парткомунда—114 рубль, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозунуң парткомунда — 104 рубль эрткен чылын чедир төлеттинмээн.

Партия эге организацияларының секретарьларының ажаалда кассаларынга дужааган акшазының учедун чогуур деңнелге тургуспаан. Дадывыр төлээриниң ведомостарын баш бурунгаар хынаарынче болгаш кирген акша-хөреңги дугайында чыынды отчёттар-биле оларны ңүүртештирериче чогуур кичээнгей салдынмайн турар. Чамдык парторганизациялар секретарьлары ведомостарны өй-шаанда хагбайн, кирген дадывырлар түңнерин анаа үндүрбейн, кежигүн дадывырының талазы-биле өрелиг коммунистерни айытпайн турар.

Үш болгаш оон-даа хөй айларда дадывыр төлевээн коммунистерниң дугайын партия хуралдарынга чугаалашпайн, оларның дадывырын хүлээп ап турар. Ындыг фактылар Барыын-Хемчик, Таңды, Кызыл, Тес-Хем, Өвүр болгаш өске-даа чамдык районнарның парторганизацияларында бар.

Коммунистерден кирген кежигүн дадывырын айыткан хуусаада дужаарының чурумун «ҮТКА 25 чылы» совхозта, Таңдының № 2 КПТУ-да болгаш өске-даа коллективтерде чамдык парторганизациялар хажыдып турар.

Бир эвес кайы-бир коммунист кежигүн дадывырын өй-шаанда төлевээн болза, оон чылдагаанын парторганизация секретары тодарадыр, чугула апарган таварылгада айтырыгны партбюрога азы партия хуралынга сайгарып, чугаалажып көөрүн Устав негеп турар болгай. Бо талазы-биле сагылга-чурум чок чоруун көргүскен коммунистерни ниити чурум ёзугаар шыңгыы хемчег алыр ужурлуг.

Парторганизация болгаш партбюро, партком база оларның секретарь бүрүзү кайы хире түңден, чеже хемчээлдиг дадывырны төлээрин бүгү коммунистер билген турарынче кичээнгейни салза чогуур. Бир эвес коммунист дадывырын долу эвес ажыл төлевиринден төлээн болза, партия эге организациязының, парткомнуң секретары азы бюро кежигүнү оон-биле беседалажып, дадывырны четче төлевээниниң чылдагаанын тодарадыр, а херек апарган таварылгада оон дыңнадыын парторганизацияга алыры чугула.

СЭКП хооркому, райкомнары болгаш партия организацияларының ревизия комиссиялары партияның кежигүн дадывырын эге организацияларга хүлээп ап турарын болгаш учёдун СЭКП Уставының база партия Төп Комитединиң саавырының негелделеринге дүүштүр тургузуп, ол талазы-биле ажылды шыңгыы контрольдаар сорулгалыг.

В. СПИРИНА,

СЭКП Тыва обкомунуң инструктор-контролёру.

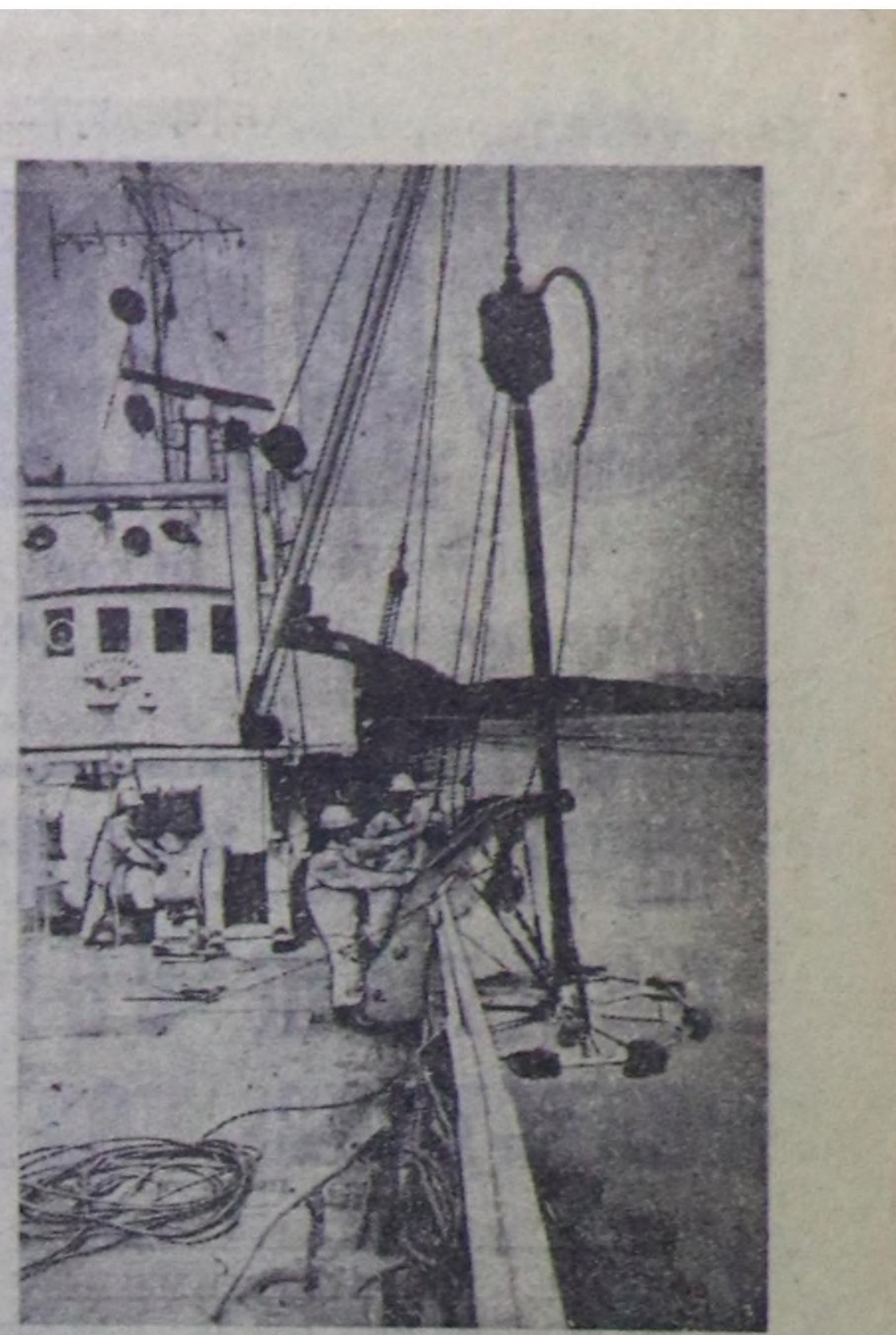

Совет эрге-чагырганың чылдарында Приморье край Ыраккы Чөөн чүктүң үлетпүр талазы-биле эң сайзыраңгай чери апарган. Ооң девискээрлеринден янзы-бүрү казымал байлактарлыг хөй черлерни шинчилеп тыпкан. Улус ажыл-агыйынга 40 ажыг байлактыг черлерни хүлээдип берген.

Он-он шинчилел-геология бөлүктери Сихотэ-Алиньның дагларында, Уссурий тайгазында ажылдап, Япон далайның эриктерин дургаар шинчилелдерни кылып турар. Геологияның экспедиция болгаш транспортунуң бүдүн флотилиязы, өрүмнээр херекселдер ажылдап турар. Эртемденнерниң санап турары-биле алырга, ол черлерде ак-коргулчун, тудуг элезини, титан-магнит курлавырлары бар бооп турар.

ЧУРУКТА: геологтарның «Ильменит» дээр экспедиция судназындан суг адаанга чер үттээр херекселди бадырып турары.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиниказы).

КОМПЛЕКСТИГ ҮНҮҮШКҮННЕР

1977—1978 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база мал кыштаглаашкынынга белеткелди доозарының болгаш ону чедиишкинниг эрттирериниң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында партия Тыва обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр чамдык органзас-массалыг ажылдарны СЭКП Бай-Тайга райкому болгаш райкүүском чорудуп турар.

Район төвүнүң албан организация коллективтерин, школаларны, бригадаларга болгаш фермаларга быжыглаан. Олар малчыннарның кыштаглаашкынының байдалын хайгаарап, шеф дузазын көргүзүп турар.

Ажыл-агыйлар лайы-биле малчыннарже комплекстиг үнүүшкүннү организастап турар. Партия райкомунуң, райкүүскомнуң харысалгалыг ажылдакчыларын, специалистерни, культура, садыг ажылдакчыларын ында хаара туткан. ...ар бригадаларны, фермаларны хуваажып алгаш, кыштаглаашкынның байдалын хынап, оон түңнелдерин ажыл-агый бүрүзүнүң активиниң хуралынга чугаалажып турар.

Ындыг үнүүшкүннерни эрткен чылдың ноябрь, декабрьда районнуң бүгү ажыл-агыйларынга чорутккан. Харысалгалыг кампания—хөй ооллдаашкынының үезинде үнүүшкүннерни база чорудары планнап турар.

Сөөлгү комплекстиг үнүүшкүн «Тээли» совхозтуң ийи салбырларынга болган. Кайы-даа салбырларның, совхоз директорунуң талазындан чедир органзаставаан ажылдар, четпестер хөй болган. Ынчангаш ону он хонук иштинде эдерин совхоз дирекциязынга, салбырлар удуртукчуларынга, специалистерге, бригадирлерге дааскан. Ооң түңнелинде шалыпның хемчеглерни ап чорутказ, ааззн ажылдар кылдынганын үүшкүннүң түңнелинде демдеглээн. Чижээ, төрүүр кодан ...үрүзүн сакманщиктер-биле четчелээн. Дусту, өске-даа чугула чүүлдерни чедирген. Чамдык бригада төптеринге ажылвайн турган чунар-бажыңнарны ажылдаткан. Малга чем алыр 150 шагжаны, 74 оңгачаны кылгаш, кыштагларда чедирген. Малчын бүрүзүн ажылчып хептер-биле бүрүн хандырган. Автолавкалар, көжер кинолар бригадаларны, фермаларны график ёзугаар эргип турар. Найырал, Кызыл-Даг суурларының агитквартиралары малчыннар коданнарын шефке алган. Кызыл-Даг салбырында аарыг малдарны аңгылап эмнээр черни тургускан. Оларны эмневишаан, тургузу азыраш турар.

Малчыннарга эмчи дузаламчызын, почта чедирилгезин, ларның ооредилгезиниң байдалын экижиткен.

Бо үнүүшкүннүң түңнелин ынчаар үндүрүп тура, моон ...дгаар чорудар хемчеглерни тодарадып, немелде даалгаларны ажыл-агыйларның удуртукчуларынга берген. Ылангыя ...аа төрүттүнгеп хураганнарны дораан учётка ап, дугаарлаар, ...арылга ажылын чорудар. Социалистиг хүлээлгелерни малчын бүрүзүнге чараштыр бижээш азар. Хойжуларның депдерлерин доктаамал долдурар. Кызыл-Даг салбырынга ажылчыннар соортур автобусту быжыглаар. Мажалык фермазынга бедик вольтулуг электри шугумун ажыглалга киирер база ...л фермага уруглар садын ажыдар.

Бо бүгүнүң күүселдезин дарзазында үнүүшкүнде хынаар. Дуржулгадан алгаш көөрге, ындыг комплекстиг үнүүшкүннер кыштаглаашкынның чорупп турарында четпестерни өйшаанда чайладырынга улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Б. БАРБА.
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң инструктору.

КЫШТАГЛААШКЫН — *шалыгныг ажыл-иш*

КАДЫЙ-БАЖЫ БРИГАДАЗЫНДА

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң шээр малы—95 кыштагда, 2,1 муң инээ—15 кодапда, 1,7 муң чылгы 4 кезек черде ноябрь эгезинде-ле кыштаглаан.

Совхоз 3500 тонна сиген белеткээр планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Кыштаг санында 15—20 тонна сигенни, көк-суланы чедирген.

Кадый-Бажы хойжу бригадазы 240 тонна бодуун чемни белеткээр турган, 363 тоннаны белеткээн. Бригада Ак-Тал-Аксында 50 га черни кажаалаап, суггарып тургаш, тергиин дүжүттү—1 гектар бүрүзүнден-не 40 центнер көк-суланы алган. Бо черни суггарып ажааган малчыннар Доктугу, Кара-оол, Дорбет-оол, Шивит-Доржу оларның улуг чедиишкинин мактавас арга чок.

Кадый-Бажында малчыннар Тас-оол, Кара-оол, Шивит-Доржу, Сүгежик олар кыштаглаашкынга эки белеткенген. Оларның кыштагларында 20—25 тонна сиген, көк-сула дүжүртүнген хөй кажааларының кырын өдек-биле чылыглап хөмген, кажааның курларында чаңгыс-даа ойбак-дыдык чер чок кылдыр сыскып чылыглаан. Ол-ла малчыннар мал чемин камналгалыг чарыгдаар дээш, сиген, көк-сула каап бээр бирээзи-ле 10 метр дурттуг 5—6 санныг шагжаларны, бирээзинге-ле 20—30 баш малга чарба, сула, концентраттыг хоюг чем уруп бээр 4—5 саннык оңгача-коошпаларны база белеткеп алганнар. Күжү кошкак малдар чемгерер, адаа өдектиг, кырындан хар дүшпес серилиг, кыдыындан хат-салгын, чывар какпас сарай-кажааларны база кылган. 3 тонна суг кирер цистерна-доскаарларны хөй кажаазының иштинде киирип каан, суг үргүлчү чылыг турар.

Совхозтуң чамдык дуржулгалыг малчыннары малын чайгы үеле эки семиртип алган. Чижээ, Кара-Тал бригадазында 25 чыл иштинде хөй кадарып келген Д. Доржу, О. Тумат, М. Дакай-оол оларның хоюу Кезек-Бош-Бажының, Дүймейлигниң, Сыынныг-Тайганың чаагай оъдунга тергиин семирээн, олар кышты хүр эртип турар.

Хамар белдиринге, Дыттыг-Кара-Сугга, Кадыгбайлар, Айлытбай ышкаш бичии хемчигештерге хөй аал ортузунга чайлааш, малын эки семиртип албаан малчыннар совхозтуң кайы-даа бригадазында бар дээрзин чугаалаар херек.

Бригаданың чамдык черлеринде хар 25—30 см чедир кылыннаан дүвүренчиг байдал тургустунуп келген. Хар улуг дүшкен черге мал чемин таарыштыр үлээр, Кызылдан келген комбикорм, концентрат чемнерни баштай ынаар чорудары чугула.

Чаш төлге база күжү кошкаан малга минералдыг немелде чемнерни, микроэлементилерни бээр херек.

Совхозтуң хойжу бригадалары чаа социалистиг хүлээлгелерни алган. Кадый-Бажында хойжу бригаданың коллективи 10-гу беш чылдың 3-кү чылында төрүүр 100 хойдан-на 96 хураганны, бир хойдан 2,4 кг дүктү алыр деп шиитпирлээн. Бригаданың мурнакчы хойжузу Кара-оол Ховалыг 100 хойдан 100 хураганны, хойдан-на 2,8 кг дүктү, хойжулар Шивит-Доржу, Шириң-оол 100 хойдан 100 хураганны, хойдан-на 2,5 кг дүктү түс-тузаунда алырын аазааннар.

Т. ДАМБАЖЫК.

НЕГЕЛДЕГЕ ЧЕТПЕС

Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң малчыннары 123 кижи. Оларның 19-у коммунистер, 11-и комсомолчулар. 20 кижи — ийиги болгаш үшкү класстың малчыннары. Хөй чылдарда мал ажылынга үре-түңнелдиг ажылдап келген мурнакчылар бар. Оларның чижээнге Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Быздакай Аңчыны, Хайын Сояншы, Алдын-Херел Сояншы болгаш өскелерин-даа адап болур.

Совхозта малчыннарның хандырылгазы кандыгыл?

Чайгы үеде культура хандырылгазы чүгээр болур.

Ынчап малчыннарга көжер кино үргүлчү барып, совхоз төвүнүң аныяктары концерттерни үндүрер. Лекция, беседалар база болгулаар. Ынчалза-даа кыш кээрге, байдал баксырап эгелээр. Ооң чылдагааны — ол ажылдарны чорудар черниң чогу: бода мал семиртир пунктуда бичии кызыл-булуңдан өске, кайда-даа кызыл-булуң чок. Барык-ла малчын бүрүзү радиоприемниктиг. Ынчалза-даа база бир четпес чүве —батареялар тывылбас. Оон аңгыда тускай почтачылар бар-даа болза, олар кыштагларга ховар чедип, хары угда неделяның, он хонуктуң чагылгазын эккээр таварылгалар бо-ла болур.

Малчыннарның уруглары колдуунда шуптузу күрүнениң долу хандырылгазында кирген өөренип турар. Уруглар садынга малчыннар уругларын долузу-биле хаара тудар аргалар бар, чүгле чамдык кижилер уругларын эккелбейн турар.

Мал ажылында кижилерниң амыдырал-чурттал г а з ы н ы ң экижип турарының чижектери хөй. Бети дээрге дөрт өг-бүле хуу «Москвичилерлиг», 11 кижи мотоциклдерлиг, өглерниң иштн каас, силиг, культурлуг чурттап чоруур малчыннар хөй. Берге, харысалгалыг ажылда кижилерниң амыдырал байдалдарын экижидер дээш совхозтуң дирекциязы, партком, херээженнер чөвүлели чамдык ажылдарны кылып чорудуп турар.

Амгы үеде кол-ла четпес, соңгаарлатпайн шиитпирлээр ужурлуг чүүл — малчыннарга четчир санныг бажыңнарны тудары. Совхозтуң 50 чыгыы малчын ог-бүлелериниң чүгле тозу бажыңнарда чурттап орар. Өглер септээр брезентини, кидисти малчыннар эвээш ап турар. Өгге садыр херекселдерни районда кым-даа бүдүрүп, сатпайн турар.

Партияның Тес-Хем райкомунуң бюрозунга «Кызыгаар» совхозта малчыннар хандырылгазының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, бо талазы-биле ажылды совхозтуң дирекциязы, партия комитеди кошкак чорудуп турар деп демдеглээн. Бо чылдың бирги кварталында хойжу бригадаларның бирээзинге бир чунар-бажыңны, бир кызыл-булуңну тударып совхоз дирекциязынга дааскан. Оон аңгыда 1978 чылдан эгелээш, чылда-ла 6-дан эвээш эвес бажыңны малчыннарга туткан турарын чедип алыр сорулганы салган. Ол ышкаш малчыннарны хандырып турар янзы-бүрү организациялар комплекстиг планы ажылдап кылгаш, чогуур бүгү хемчеглерни ап, малчыннар хандырылгазын экижидерин чедип алыр дугайын доктаалда айыткан.

Б. ЧЫМБА.

АТОМНУГ СТАНЦИЯЛАРНЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ССРЭ-ниң атом күжү-биле ажылдаар станциялары 1977 чылда 35 миллиард киловатт-шак чыгам электроэнергияны ажылдап үндүрген. Бистиң атомнуг энергетикавыстың бүгү төөгүзүнүң дургузунда ындыг немелде өзүлде бир-ле дугаарында алдынган. Чаа күчүлерни ажыглалга киргениниң болгаш шиңгээдип алганының күсели-биле ол чедип алдынган. Атомнуг энергетиканың перспективаларының дугайын, оон бөгүнгү хүнүнүң дугайын чугаалап бээрин **ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижиdилге министриниң оралакчызы А. И. Максимовтан** СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирлеринге дүүштүр эртемденнерниң, инженерлерниң, төлевилелчилерниң, тудугжуларның чорутказ улуг ажылының түңнелинде атомнуг энергетика сөөлгү чылдарда бурунгаар улуг базымны кылган—деп, ол чугаалаан.— Ооң кол угланыышкыны болза энергия бүдүрериң улуг станцияларга мөөннээри болур.

Атомнуг электростанцияларның «чүрээ» — электростанцияларның хоолайларынга бус алырының үнер дөзү болур реактор болуру билдингир болгай. Ам улуг АЭС-терде энергияның бөтүнези органиктиг одаар чүүлде ажылдап турар электростанцияларнындан ортумаа-биле 15—20 хуу чиик. Ынчангаш бистиң чуртувуска атомнуг энергетиканы хөгжүдериниң кол угланыышкыны — установкаларның күчүзүн чайгылыш чок бедидери болур. 440 муң киловатт реакторлардан «миллионер» установкаларже шилчиишкинни боттандырып турар. Ам тудуп турар АЭС-терни оларның-биле дерип берген. Агрегаттарның чаңгыс аай күчүзү эң чоокку келир үеде безин 1,5—2,4 миллион киловатт чедир немей өзер.

Ам чуртта ниити күчүзү чеди миллион ажыг киловатт он АЭС ажылдап турар. 1978 чылда улус ажыл-агыйының экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планынга дүүштүр ол күчүге ам-даа үш миллион киловатт немежир. Чернобыльскиниң болгаш Курскиниң АЭС-теринге ийиги энергоблоктарны, Нововоронежскиниң станциязынга бешки энергоблокту ажыглалга киирерин планнап турар. Чурттуң улуг хоорайлары болгаш хөй энергия ажыглаар бүдүрүлгелери мөөңнеттинген, а органиктиг одаар чүүлүнүң курлавырлары кызыгаарлаттынган Европа кезээнге чаа каш-даа АЭС-терниң, Крымда Акташтың, Запорожьениң, Хмельницкиниң, Волгодоннуң, Саратовтуң АЭС-териниң тудуу калбарар. Келир үениң ол аажок улуг энергобүдүрүлгелериниң күчүзү дөрт миллиондан алды миллион киловатт чедир болур.

Белоярскиниң дүрген нейтроннарга ажылдаар атомнуг электростанциязының тудуунга онзалап доктааза чогуур. Бистиң ам ажылдап турар барык бүгү АЭС-теривис оожум (чылыг) нейтроннарга ажылдаар реакторларны ажыглап турар. Экономика талазы-биле алырга, ындыг станцияларның ажы шоолуг эвес. Ындыг хевирниң установкалары урандыг одаар чүүлде күчүлүг энергияның 0,5 хуу хирезин ажыглаар. Ынчангаш ССРЭ-ге атомнуг энергетиканың улам ыңайгы хөгжүлдези дүрген нейтроннарга ажылдаар ийиги салгалдың реакторлары-биле холбаалыг. Олар уран-238-тиң дыка улуг кезиин ажыглап болур. Ийиги салгалдың баштайгы дуржулгаүлетпүр атомнуг электростанциязы Шевченко хоорайда ажылдап турар, ооң күчүзү 350 муң киловатт. Ам дүрген нейтроннарга ажылдаар кылдыр Белоярскиде тудуп турар станция алды чүс муң киловатт күчүлүг болур. Ол АЭС-терни ажыглалга киирери чаа хевирниң үлетпүр станцияларын тударының дуржулгазын чедип алыр арганы бээр.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң айтыышкыннарынга дүүштүр 1978 чылда хоорайларны чылыдарынга ядролуг кывар чүүлдү ажыглаар талазы-биле шинчилел болгаш төлевилел ажылдары уламчылаар. Ол чорук агаар бассейннерин бохталдырар хөй санныг одалга черлерин хаар болгаш аажок хөй одаар чүүлдү камнап алыр арганы бээр. Бистиң чуртувуста бүгү-ле кастынып турар кывар казымалдарның барык чүгле дөрттүң бир кезээ электроэнергия бүдүреринге ажыглаттынып турарын сагындырып көрейн. Артканы колдуунда-ла үлетпүр болгаш чуртталга-амыдырал черлерин чылыдарынга ажыглаттынып турар.

АЭС-тер чылыын үлетпүр болгаш чуртталга бажыңнарын чылыдарынга ажыглаарының чамдык дуржулгазын ам безин чедип алган бис. Чукоткада үлетпүрнүң чедиишкинниг ажылдап турар баштайгы атомнуг чылыг бээр электроцентралы бүдүрүлгелерни база суурларны электроэнергия болгаш чылыг-биле хандырып турар. Заполярьениң электроцентралы чаа, улам-на күчүлүг атомнуг чылыг электроцентральдарын тударының үлегер-майыы болу бээр.

Р. АХМЕТОВ.

Солунга парлаттынган материалга хамаарыштыр

СЮРЮН ОТКУН КЕЛГЕН БЕ?

«Шын» солунга эрткен чылын декабрьда парлаттынган «Ийи боду эптиг болза...» деп материалга хамаарыштыр бодумнуң бодалымны илередиксэдим.

Өвүрнүң «Торгалыг» совхозунда чурттап турар мен. Мен база-ла пе кижи мен. Өскүс ажы-төлдү-даа азырап өстүрүп ораан мен. Айыылга таварышкаш, олардан чарылган мен. Ам бо хүнде чаңгыс оолдуг бис. Бодум улуг аарыгга таварышкаш, ийи чыл ажып тур мен. Оглум чассыг, чаңгыс болгаш чүгле ачазын эдерер, ооң-биле кады чоруур.

Оглумга дыка-ла ынак мен. Ачазы дүне ажылының аайы-биле чоруй баарга, оглум отпуп келгеш, шаанга киир ыглаар. Мен кылаштап шыдавас болзумза, оглумну оожуктуруп, эргелап аар мен. Бир мен чок болзумза, ачазы ...ылдай бээрге, оглум та кандыг кижи...

Каң кадык аныяк пе Откун ...айын бодап келгеш, аарыг... болзумза, ийи чаптанчыг ...лдар Самет биле Салаваттың ...-салымын бодап, төлеп чок ...ени чогуур органнар дүрген ...р болза деп күзээр-дир.

А. ШАҢНААН.

«СЕЛЬХОЗТЕХНИКА» КАТТЫЖЫЫШКЫННАРЫНДА

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Онгу беш чылдың үшкү чылының социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш, социалистиг чарышты калбартыр дугайында чурттуң мурнакчы коллективтериниң эгелээшкинин деткивишаан, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының чүък баазазының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары бедиткен хүлээлгелерни алган.

Бараан саарылгазының чыл планын декабрь 25-те күүседир сорулганы олар мурнунга салган. Пландан ажыр 250 муң рубльдиң бараанын сайгарар. Чүъкту чүдүрерин, дужүрерин 85 хуу чедир механизастаарын чедип алыр дээш, чүдүрер-дүжүрер механизмнерни чөп ажыглаар, 5 тонна чүък көдүрер тускай кранны ажыглалга киирер. Саарылга чарыгдалдарын 29,9 муң рубльге эвээжедир. Баазаның 12 ажылдакчыларының мергежилин бедидер.

Материалдыг үнелиг чүүлдерниң учедун экижидер, одаар чүүлдүң, электроэнергияның, кывар-чаар чүүлдерниң камналгазын чедип алыр талазы-биле хүлээлгелерни база коллектив алган.

КОМБАЙН СЕПТЭЭР ЧЕР

1976—1980 чылдарда республиканың көдээ ажыл-агыйының септелге баазазын хөгжүдер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар ол чылдарда совхозтарга кышкы үеде комбайннар септээр 29 тускай черлерни ажыглалга киирер.

Амгы үеде ындыг черлерни «Коммунизмниң херели», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Шамбалыг», «Кызыл тараачын» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда, «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында кылган.

Чаа чыл бүдүүзүнде «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырынга 58 машина турар чаа автогараж ажыглалга кирген.

ПЛАНДАН АЖЫР

Өңнүг болгаш кара металлдарның кескиндизин чыып дужаарының чыл планын «Сельхозтехниканың» хөй-хөй бүдүрүлгелери болгаш организациялары ажыр күүсеткен. Бии-Хем салбыры болгаш Тес-Хем каттыжыышкыны, «Трансельхозтехниканың» Кызылда, Чадаанада транспорт бүдүрүлгелери, «Сельхозтехниканың» чүък баазазы чыл планындан ажыр 33 тонна кара, 1 тонна өңнүг металл кескиндизин дужааган.

И. ОЛДЫРЕВ.

ЛИТВА ССР. Каунастың радио заводу «Шилялис» дээр эң бичии телевизорларны шенелде кылдыр кылып үндүрген. Ындыг чаа телевизор далайга болгаш автомобильдиг-даа аян-чорук кылыр кижилерге дыка таарымчалыг.

Телевизорнуң кинескобунуң экранының хемчээли 16 сантиметр. Ол телевизорну электри четкизинден болгаш 12 вольтулуг аккумулятордан-даа ажылдаар кылдыр таарыштырган. 1978 чылдан эгелеп «Шилялистерни» массалыы-биле кылып эгелээр.

В. ГУЛЕВИЧИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

ЧАГААЛАРДАН ОДУРУГЛАР

Арыг-Бажы суурнуң чурттакчылары 60 ажыг кижи «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга баргаш, ооң девискээрин аштап, бызаа кажаазын чугайлап берип, улуг дузаны чедирген.

А. ТУГАРЖАП.

* * *

Черби суурнуң аңчызы Николай Окладников 412 диинни өлүргеш, белеткел черинге дужааган. Ынчангаш Кызыл районнуң аңчыларының бирги черинде чоруп орар.

Р. ОЧУР-ООЛ.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 2 «Шында»).

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин I чергези-биле

Эребочук Чалбааевна **Агбаан** —«О-Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Иргитовна **Баазан** — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Сиренмаа Сыпряновна **Миндиң** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Көк-Уруг Малчыновна **Чооду** — районнуң мал эмнелгезиниң санитарказы.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин II чергези-биле

Тамара Начыновна **Балчир** —«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Херелмаа Лайыевна **Ензак**— «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин III чергези-биле

Чөвүлел Доюндуповна **Сумбаа**— «О-Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Санчайбан Оюновна **Шойтарова** —Самагалдай ортумак школазының техажылчыны.

Саяна Захаровна **Эренчин**— «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Надежда Сояновна **Аракчаа** —райпо столовазының ажылчыны.

Лопсанмаа Чоодуевна **Доктаалай**—Самагалдай ортумак школазының техажылчыны.

Доол Натпитовна **Натпит-оол** — «О-Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Нина Дошкут-ооловна **Ооржак** — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Өнермаа Захаровна **Самдарак** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Мария Васильевна **Элбек** — «О-Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Белекмаа Доржуевна **Бады** — райпо магазининиң садыгжызы.

Инна Чамыяновна **Бызаакай** — Ак-Эрик суурда медпункт эргелекчизи.

Алдын-кыс Кара-ооловна **Данчыт**—Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Саар Конеевна **Довуу** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Чайсуу Кузьмаевна **Санчат** — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Мөңгүн-кыс Павловна **Чаапмай**— «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Долзат Сояновна **Шактар** — Ак-Эрик суурда өг-бүле ээзи.

Чечекмаа Шимит-ооловна **Шалык** —Берт-Даг суурда ясли-сад ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос урууну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденинин I чергези-биле

Чолдак Дамбаевна **Самдан** —«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин II чергези-биле

Көшкендей Мачыылаевна **Агыы**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Былан-ооловна **Долгар** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Майя Сундуевна **Дугар** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Дозулбаа Ондаровна **Кандан-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Дыртый Доолановна **Комбу** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Эник-кыс Тюлюшевна **Комбу** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Орус-оол Самдановна **Намдак** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Дивзенмаа Тулушевна **Ондар** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Чоодуевна **Седип** — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Уйнук Суктеровна **Хаимаа**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин III чергези-биле

Анай Сундуевна **Бора-Тараа** —«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Будупей Донгаковна **Даазын** —Чодураа суурда өг-бүле ээзи.

Серет Дагбаевна **Дартаа-оол** —«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Натпит-оол Седеновна **Динчит** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Антонина Васильевна **Докпер-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Кыргысовна **Донгак** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Арапчор Тулушевна **Сат** — Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Александра Никитична **Карпова** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Тадар Юрьевна **Кожага** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Туматовна **Санчат-оол**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Елена Сергеевна **Сапогова**—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Курумаа Барлаевна **Тулуш** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Мартый-оол Баазановна **Ыйпак**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Нина Опайевна **Адас**—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Күнзенмаа Доржуевна **Арап** —«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Ольдумаа Оюдаевна **Бадынам** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Биип-оол Ховалыговна **Балыва**—«Ак-Туруг» суурда өг-бүле ээзи.

Күнзеңмаа Климовна **Дады-Нава**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чамчаа Ховалыговна **Диспижек** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Дыртый Тюлюшевна **Долаан** —«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Норбужап Донгаковна **Доржу** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Тулушевна **Кавчын** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Долбаш Донгаковна **Кыргыс** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Копеек Сергеевна **Кыргыс**—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Вера Арапхановна **Лопсан**—Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Чысымаа Дулушевна **Норбу**— «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Клара Ховалыговна **Самба**—Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Дайынчы Тулушевна **Санданова** — Чаа-Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Екатерина Донгаковна **Сандакова** — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Чечек Маскыр-ооловна **Сангаажап**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Дадар Монгушевна **Санчай**—Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Шойдак Чамаакаевна **Хаваа** —«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Сандапмаа Ховалыговна **Шиирин-оол** — Булуң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1977 чылдың ноябрь 30.

БО ФАКТЫЛАРНЫ ДЕҢНЕШТИРИҢЕР

ИТАЛИЯ: КВАРТИРА ТӨЛЕВИРИ ОРТУМАК АЖЫЛ ТӨЛЕВИРИН АЖА БЕРГЕН

Амгы үеде Римде эң бедүүн дээн чуртталга чериниң хөлезини ажылчын кижилерниң ортумак ажыл төлевирин ажып турар. Чуртталга кризизи чуртка бирги ээлчегде чоннуң эң ядыы кижилеринге салдарын чедирип турар, ынчангаш олар квартира-даа хөлезилеп, ону садып-даа күш четпейн турар. Ооң түңнелинде италилерниң 20 хире хуузу эң бедүүн негелделерге дүгжүп болгу дег чуртталга черлери чок боор турар. Улуг-улуг хоорайларны дескиндир казанак бажыңчыгаштардан тургустунган суурларның болгаш чаглакталыр черлерниң тыптып кээп турары ынчангаш таварылга эвес.

Байдал ындыг турда-ла, чуртта чуртталга тудуу чыл келген тудум-на кызырлып турар. Бир эвес 1964—1972 чылдарда чыл санында-ла 320 муң хире бажыңнар туттунуп турган болза, 1976 чылда ол сан 183 муң чедир эвээжээн, а эрткен чылын ол 160 муң безин четпээн.

МИЛЛИОННАР-БИЛЕ САНААР

Эрткен чылын күрүне бодунга хамаарышкан бажыңнарны болгаш коммунал ажыл-агыйны хандырарынга барык беш миллиард рубльди чарыгдаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески сессиязынга ССРЭ-ниң саң министри В. Ф. Гарбузовтуң илеткелинде ол санны айыткан. Бо чылдың бюджединиң төлевилели-биле кады министр 1976 чылда Күрүне бюджединиң күүседдезиниң дугайында отчётту база кирген.

Чуртталга черлерин болгаш коммунал ажыл-агыйын хандырарынга күрүне чээлизиниң хемчээли Совет Эвилелинде хамааты тудуунуң хемчээли улгаткан чергези-биле кады улам өзүп турар. Оңгу беш чылдың эгезинге чедир хоорайларда чуртталга черлериниң ниити шөлү 1867 миллион дөрбелчин метр чедип, дайын соондагы сөөлгү чылда турганындан 1446 миллион дөрбелчин метр хөй болган. 1978 чылда ниити шөлү 110.1 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тударып көрген.

Квартира хөлезини болгаш коммунал ачы-дуза дээш төлевир кылдыр чыып турар хереңги ол сорулгаларга херек кырында чарыгдалдарының чүгле үшкү кезиин дуглап турар болганда, чуртталга фондузун хандырарынга күрүне чээлизи эргежок чугула боор турар. Чуртталга черя дээш чуртта күштүг боор турар тарифти барык чартык чүс чыл мурнунда — 1928 чылда доктааткан. Төп одалга, электри энергиязы, газ дээш төлевирни үжен чыл мурнунда тургускан хемчээл-биле ап турар.

Ол бүгү-биле чергелештир эрткен чылдарда амыдыралда дыка хөй өскерилгелер болган. Чуртталга тудуу немешкен, уламна делгем болгаш таарымчалыг квартираларлыг, аяңныг-чараш бажыңнарны тудуп турар. Чүгле квартира хөлезини болгаш коммунал хандырылга дээш төлевир өскерилбээн. Олар мурнукузу ышкаш, делегейде эң эвээш боор турар. Үлетпүр ажылчынының өг-бүлезиниң ажынга деңнээрге, квартира болгаш коммунал хандырылга дээш төлевириниң хемчээли 2,5 хуу боор турар.

Чуртталга шөлүнүң калбак тудуу, ону ажыглаарынга күрүне чээлизи—күш-ажылчы кижиниң, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидер дугайында Коммунистиг партияның сагыш салып турарының тодаргай көргүзүглериниң бирээзи болур.

(СЭТА-ның корр.).

ОЙЛУК ЧОК ҮҮЛГЕДИГЛЕР

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). НАТО кежигүннери чурттарның Африка-Шенээнде болуушкуннарга холгаарлап киржип турарын Танзанияның «Мфанья кази» солуну шыңгыызы-биле буруу шапкан. АКШ-тың болгаш ооң шериг блогунуң талазы-биле өөрүнүң хоралакчы ажыл-чорудулгазы Африка диптиң ол кезиинде байдалдың чидиглеңгениниң чылдагааннарының бирээзи болур деп ол солунда чүүлде онзалап демдеглээн. Африка-Шенээнге бодунуң салдарын быжыглаарынче чүткээш, олар үшкү чурттарны, чижээлээрге, Сауд Аравияны Сомалиге шериг чепсектерин садарын боттандырып чорударынга ажыглап турар. Сомали бодунуң хөделиишкиннери-биле Африканчы чаңгыс эп организациязының (АЧО-нуң) уставының үндезилекчи кол принцивин болур шериг аргазы-биле бар турар кызыгаарларны өскертирин болдуруп болбазын үнелеп турар.

Империалистиг күрүнелерниң ындыг хөделиишкиннерин хамаарышпас африка чурттар АЧО-ну чарарының, Африкада дешпилгелиг күштерге согуг таварыштырарының оралдажыышкыны кылдыр үнелеп турарын солун демдеглээн.

Сомалиге дузалап турар араб реакцияның ажелекчи планнары Эфиопияны чарарынче болгаш Сауд Аравия база Египетке баштаткан шериг-политиктиг блокту тургузарынче угланган деп ол чүүлде айыткан. Ынчалза-даа ындыг политика Африканың бүгү дешпилгелиг күрүнелериниң талазындан улам-на шиитпирлиг ойтур шавыышкынга таваржып турар деп, «Мфанья кази» солун бижээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УЛУСЧУ АНГОЛАНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ ОРУУ

ЛУАНДА. (СЭТА). МПЛА — Күш-ажылдың партиязының ТК-ның политбюрозунуң шиитпири-биле Ангола Улус Республиказа 1978 чылды көдээ ажыл-агый чылы кылдыр чарлаан. Радио дамчыштыр чүве чугаалааш, партияның даргазы, АУР-нуң президентизи А. Нето ол дугайын медеглээн.

Республиканың күш-ажыл кылып шыдаар чурттакчы чонунуң 85 хуузу ажылдап турары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чуртка онза ужурдузазын ол демдеглээн. 1978 чылда ооң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези, аъш-чем болгаш чаңчыл болган экспорт культураларын өстүреринге тараа шөлдерин калбартыры, көдээ ажыл-агыйның чаа техниказын нептередири, кооперативтерниң санын өстүрери болур деп, А. Нето чугаалаан.

Ооң-биле кады үлетпүрнүң болгаш тудугнуң хөгжүлдезинче улуг кичээнгейни база салыр. Күрүне сектору ээзэн калбарар.

Социализмни тургузарын бодунуң сорулгазы кылдыр салып турар улус демократиязының күрүнези кылдыр Анголаны чаартып тургусканы национал чаңгыс эпти быжыглаары дээш, раса, аймак болгаш тус-тус черлерниң ангыланчак чорууның кандыг-даа хевирлеринге удур демиселге бүгүдениң идепкейлиг киржилгезин негеп турар деп, А. Нето чугаалаан.

Национал тургузуушкунга чугула рольду МПЛА—Күш-ажылдың партиязының ажылдап кылганы ангола ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң программазы, а ол ышкаш бижик билбес болгаш бүдүүлүк чорукту узуткаар, экономиканың бүгү адырларынга бедик мергежилдиг кадрларны белеткээр талазы-биле партияның планнары ойнаар.

МПЛА-ны — Күш-ажылдың партиязын долгандыр улустуң сырый каттыжыышкыны, делегейниң пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазын улам ыңай быжыглаары болза бистиң революциявыстың бурунгаар хөгжүлдезинге эргежок чугула негелделер болур деп, А. Нето онзалап демдеглээн.

ПАНАМА: ажылчын аңгының сорулгалары

ПАНАМА. (СЭТА). Революстуг чорудулганы камгалаары болгаш чурттуң патриотчу чазаан деткиири болза Панаманың организастаттынган ажылчын аңгызының кол сорулгазы болур деп, Панаманың ажылчы чоннарының национал профэвилелиниң ында нептереткен медеглелинде онзалап демдеглээн.

Республиканың ол кол профэвилел каттыжыышкыны социал-экономиктиг чаалап алыышкыннарны камгалаарының комитеттерин тургузарынче, Панаманың иштики болгаш даштыкы дайзыннарының, чүнү-даа мурнунда америк империализмниң күштелип турар чөңгээлеринге ойтур шавыышкынны бээринче кыйгырган.

Национал тускай догуннаан чорукту чедип алыры дээш демиселге сонуургалдыг тараачыннар-биле, чурттакчы чоннуң бүгү кезектери-биле эвилелди быжыглаарының эргежок чугулазын ол медеглелде демдеглээн. Тараачыннарның кооперативтерин тургузары, быжыглаары болгаш камгалаары ажылчыннар биле тараачыннарның аразында чарылбас харылзааны тургузарынга аргазы бээр.

Панама ажылчы чоннарның национал профэвилелиниң ээлчеглиг IV съездизинге ол бүгү айтырыгларны чугаалажып көөр. Ол съезд январь 20-де ажыттынар.

ГАМБУРГТА ДЕЛГЕЛГЕ

ГФР-ниң эң улуг порту, революсчу чаңчылдары-биле сураглыг хоорайы—Гамбургта «Кызыл Октябрь болгаш немец ажылчын аңгы» деп делгелгени Э. Тельманның музейинде ажыткан. Ол бажыңга немец болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Э. Тельман 1933 чылда чурттап турган.

ЧУРУКТА: делгелгени ажыдып турар плакат болгаш Эрнст Тельманның хөрек тураскаалы.

В. ГЛУХОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

СОФИЯГА ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

СОФИЯ. Софияда туруп турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнарын хүлээп ап турда, чүве чугаалааш, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков 1977 чылда Болгария Улус Республиказа БКП-ның XI съездизиниң болгаш партия ТК-ның июль (1976 ч.) пленумунуң шиитпирлерин күүседириниң демдээ-биле эрткен деп чугаалаан. Кол күжениишкиннерни улустуң материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам ыңай хандырарынче, социалистиг демократияны калбартырынче угландырган. Элээн каш бергелер турбужебойдустуң таарымчалыг эвес байдалдары болгаш делегейниң таарымча чок экономиктиг конъюктуразы турза-даа, чедиги беш чылдың ийиги чылында чурттуң ниитилел-экономиктиг хөгжүлдезиниң планы чедиишкинниг күүсеттинген деп, ол чугаалаан.

Эрткен чылын тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының оруктарын идепкейлиг-биле дилээрин уламчылаарынга сеткил ханышкынын БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы илереткен. Улустарның болгаш чазактарның мурнунда туруп турар кол сорулга болза, делегейниң үшкү дайынының үнүп келир айыылын шуут чайладыры болур деп, ол онзалап демдеглээн. Социалистиг күрүнелер, ооң иштинде Болгария, ол айыылды чайладыр дээш моон соңгаар-даа бүгү күжениишкиннерин үндүрерлер. Чепсектиг эндере бүдүрериин соксадыры болгаш чепсектиг дүжүрериинче чоорту шилчиир дээш демиселге чаа чыл шынар талазы-биле чаа үе-чада болур дээрзинге улустар идегеп турар.

ИНК партияда

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий национал конгресс партияда Индира Гандиниң талалакчылары «конгрессчилерниң национал конференциязының» ажылын ында дооскаңнар. Конференция Гандини бодунуң даргазы кылдыр соңгуп алган. Ол ужуражылгакының киржикчилери партияның бүгү кезектеринге чаартыкчы хемчеглерни И. Гандиге чорудар эргени берип турар резолюцияны база хүлээп алган.

И. Гандиниң соңгааны «партияның уставынга дүүшпес болгаш хоойлуга удур» деп, ИНК-ның даргазы К. Брахмананда Редди медеглээн. Партияда тургустунуп келген байдалды чугаалажып көөрү-биле ажылчын комитеттиң дарый хуралын чыылдырган. Ажылчын комитет И. Гандиниң болгаш ооң чеди талалакчыларының ИНК-ның ол органындан үнер дугайында биледиришкинин хандырар деп шиитпирни хүлээп алган.

Индияның политиктиг бөлүктеринде ИНК-да болуушкуннарның хөгжүлдезин партияда чарлыышкын кылдыр үнелеп көрген.

АЙЫЫЛДЫГ ЭВИЛЕЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израиль биле Мурнуу-Африка Республиканың аразында үр үе дургузунда туруп келген харылзаалар сөөлгү үеде дүргени-биле хөгжүп эгелээн. Ам Америк парлалганың бодап турары-биле алырга, ийи чурттуң аразында харылзаалар Мурнуу-Африка Республикаже Израильдиң саң-хөө министри С. Эрлихтиң 1978 чылдың эгезинде төлевилээн аян-чоруунуң соонда улам-на быжыг болу бээр.

Израильдиң болгаш Мурнуу-Африка Республиканың баштарыкчы бөлүктери бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге улуу-биле сонуургалдыглар. Ол дугайын Тель-Авивтиң болгаш Преторияның бедик эрге-дужаалдыг дүжүметтери чаңгыс эвес удаа медеглеп келгеннер. Ону тайылбырлап болур: расисчи-сионистиг эвилелди олар африка болгаш араб улустарының өзүп турар национал-хосталгалыг шимчээшкинынге удурлапыштырар чүүл кылдыр көрүп турарлар.

Парлалганың сан-түңнерин ёзугаар алырга, ийи чурттуң аразында садыгның хемчээли сөөлгү чылдарның дургузунда элээн өскен болгаш 100 млн. доллар ажа берген.

Тель-Авив — Преторияның ээзиниң үндезини болза 1948 чылда араб-израиль дайынның үезинде эгелээн шериг талазы-биле кады ажылдажылга болур. Ынчан Мурнуу-Африка Республика чаа чаа тургустунган Израиль күрүнеге ок-чепсекти чажыды-биле садып турган. Амгы үеде Мурнуу-Африкадан чиг-эттп херегдээш, Израиль бодунуң талалакчызынга «эки ачы-дуза чедирип», аңаа «Кфир» деп шүүргедекчи бомбардировщиктерни, ракеталыг катерлерни, куяктыг транспортерларны болгаш эң чаа электроннуг дерилгелерни берип турар.

АП агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, Мурнуу-Африка Республикаже аян-чорууну үезинде Эрлих Израиль экономикага мурнуу-африкан акшаландырышкынны улгаттырарын чедип алыр ужурлуг.

Ооң-биле кады ядролуг чепсекти бүдүрери-биле холбашкан үр хуусаалыг программаларны кады ажылдап кылып турары онза айыылдыг. Мурнуу-Африка Республикага Израиль атомнуг технологияны мурнуу-африкан чиг-эттиң орнунга бээр дугайында Тель-Авив биле Преторияның аразында чажыт керээниң барын барыын чүк солуннары хөй удаа айтып келген.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БЕРЛИН. Эрткен чылын ГДР-ниң 1,1 млн. ажыг хамаатылары даштыкы чурттарже турисчи аян-чорукту кылгаппар. Оларның дөрт кижизиниң бирээзи-ле Совет Эвилелинге чораан.

Бо чылда «Райсбюро» болгаш «Интуристиң» аразында чарган дугуржулганың үндезининге ГДР-ден ССРЭ-же найыралдың 108 поездери келир.

БУХАРЕСТ. Эрткен чылын румын көдээниң ажыл-ишчилеринге саткан бараанпарның хемчээли ийи катап дег ажа берген, оларның ассортиментизи калбарган. Көдээге телевизорларны, соодукчуларны, хеп чуур машиналарны болгаш ур үеде ажыглаарының өске-даа херекселдерин садары барык ийи катап өскен. Ол чорук тараачыннарның оруглазының өскениниң ачызында болган.

ЯУНДЕ. Сан-Том болгаш Принсипи Демократтыг Республиканың президентизи Пинто да Коста 1978 чылды кызымаккай күш-ажылдың, сагылга-чурумну болгаш профессионалдыг медерелдиг чорукту быжыглаары дээш демиселдиң чылы кылдыр чарлаан. Эрткен чылын түңнелдерин үндүрүп тура, чонга бодунуң чагаазында политиктиг болгаш экономиктиг талаларга чурт тодаргай чедиишкиннерни чедип алган деп, президент тодаргайлаан.

ХЕЛЬСИНКИ. Чаа чылда Финляндияга өртектерниң ээлчеглиг өзүлдезин болдурган. Автобустарга болгаш трамвайларга чорууруңуң өртээ 20 хуугa, демир-орукка пассажирлер болгаш чүък сөөртүрү 4—7,5 хуугa, бензин болгаш дизель кывар чүүлүнүң өртээ —8 хуугa өскен.

ЛОНДОН. Эрткен чыл израильчиларга өртектерниң боош көрбээн өзүлдези-биле болгаш амыдыралдың байдалдарының улам ыңай баксыраашкыны-биле демдеглеттинген. Иерусалимде парлап үндүрген, Израильдиң төп статистика бюрозунуң баштайгы сан-түңүн ёзугаар алырга, 1977 чылдың дургузунда чуртта өртектерниң ортумак деңнели 1976 чылга деңнээрге 41 хуугa өскен, декабрьның төнчүзүнде садыг балансызының дефициди 2,7 миллиард доллар болган.

Израиль экономиканың ындыг багай байдалының кол чылдагааны болза, Тель-Авивтиң ажелекчи угланыышкыны, чылбурунзунде ооң хөй саның шериг чарыгдалдары болур.

ОТТАВА. Канадада ажылдап турар даг рудазының хөй националдыг корпорациялары үлетпүр тоглаачылары-биле долгандыр турар бойдусту хирлендирип турар. Канаданың долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле министерствозунуң сан-түңү-биле алырга, «Интернэшнл никел компания оф Канада» болгаш «Фалконбридж никел майнз» деп даг рудазының ийи компаниязы долгандыр турар бойдуска 465 млн. доллар түңге когаралды чыл бүрүзүнде чедирип турар. Ол компанияларның Онтарио можузунуң соңгу чүгүнде турар үлетпүр бүдүрүлге черлери 3,6 муң тонна хоралыг химиктиг чүүлдерни атмосферaже үндүрүп турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. Эрткен чылын Аргентинага 318 фирмалар хоозураан. «Беритас» журналдың сан-түңү-биле алырга, оларның өрезиниң ниити түңү 56 хире млн. доллар болган. 1976 чылда 134 фирмалар хоозураан. Журналдың бодап турары-биле алырга, хоозураашкыннар чуртта экономиктиг кризистен көвүдээн.

ПАРИЖ. Профэвилелдерниң сан-түңү-биле алырга, 1972 чылдан бээр Францияның тудуг фирмалары 200 муң ажылчыннарны ажылдан үндүрген. Ол-ла үениң дургузунда конкуренцияга шыдашпайн он-он муң үүрмек болгаш ортумак тудуг бүдүрүлге черлери хагдынган. Ажылдан массалыы-биле үндүреринге удурланып, ажылчы чоннар демиселди калбартып чорудуп, ажыл төлевирин улгаттырарын негээннер. Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязында кирип турар тудугжулар федерациязының инициативазы-биле январь 16—27-де олар хөделиишкин хүннерин эрттирерин шиитпирлээннер.

БОНН. Ам келир чылдар ГФР-ниң демир-орук транспортунга ажылдан массалыы-биле улам ыңай үндүрериниң чылдары болур. «Бильд-цайтунг» солунга интервьюзунга федералдыг демир-орук эргелелиниң даргазы В. Ферстиң медеглээни-биле алырга, 1982 чылга чедир 60000 хире демир-орук ажылдакчыларын ажылдан үндүрер.

Сөөлгү чылдарда ГФР-де чорутхан «чаартылгаларның» талазы-биле хемчеглерниң түңнелинде 40000 демир-орукчулар ажылдан үндүрткен.

(СЭТА).

БАСКЫЛАР ЧУРТУНГА АВТОНОМИЯ

МАДРИД. (СЭТА). Испан парламентиниң депутаттарының конгрезиниң тускай комиссиязы Баскылар чуртунга түр автономия бээр дугайында чазактың хоойлу төлевилелин чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп көрген. «Болетин офисиаль дель Эстадо» дээр медээлер чыындызынга ону албан ёзузу-биле парлап үндүргени соонда, ол төлевилел күштүг болур болгаш национал областарның эргелерин шуут тодаргайлаар ужурлуг чаа конституцияны хүлээп алгыжеге чедир күштүг болур.

Хоойлу төлевилелин ёзугаар баскылар чуртунга Кол Чөвүлелди (автономнуг чазакты) тургузар. Юридиктиг бүрүн эргелерлиг Чөвүлел баскылар чуртунга автономияны шуут тыпсырынга чедир ажылдаар.

Баскыларның бүгү политиктиг партиялары, ооң иштинде Коммунистиг партия ол хоойлу төлевилелин чүүлдүг деп үнелеп көрген. Ол төлевилел шуут автономияны чедип алырының оруунга чугула болгаш эргежок базым болур деп айыткан.

ДОРТ ОЙТАЛААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Иорданияның хааны Хусейн америк Си-Би-Эс телевидение компаниязының айтырыгларынга харыылааш, израиль-египет ийи талалыг чугаалажыышкыннарга ооң киржиринче албадаар дээш Каттышкан Штаттарның кылган оралдажыышкыннары тураа-даа, «бистиң Каирже чорунтарывыска кымдаа кордап шыдавас» деп медеглээн. Иордания ол чугаалажыышкыннар месилдежикшкинни үзе шиитпирлептер деп санавайн турарын ол чугаалаан.

Иордания сонуургалдыг өске талалар-биле Чооккy Чөөн чүк талазы-биле Женеваның тайбың конференциязын белеткээринге боттуу-биле киришкен деп, Хусейн чугаалаан. Президент Садат бүгүдээниң мурнундан харысалганы бодунга ап турда, бистер Женевага конференцияга каттышкан араб делегация-биле киржиринге белеткенип турган болгай бис деп, хаан чугаалаан. Женеваның тайбың конференциязының ажылын катап эгелээриниң дугайында айтырыг амгы үеде долузу-биле дүшкен деп санавайн турар мен.

Палестин айтырыгны, ооң-биле кады Иордан хемниң барыын талакы эриинин болгаш Газа секторунуң айтырыгларын «үзе шиитпирлээр» талазы-биле израиль премьер Бегинниң сөөлгү саналындан Иорданияның хааны долузу-биле ойталааш, ол саналдар дээрге шуут-ла таарышпас чүүлдер-дир деп тайылбырлаан.

Хусейн Чооккy Чөөн чүк айтырыының кол-ла өзээ палестин айтырыг боор артпышаан деп демдеглээш, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң билдингир резолюцияларын барымдаалап турган, ону шиитпирлээриниң эргежок чугулазын медеглээн. Ол резолюцияларда Израильдиң шериглерин оларның ажылап алганы бүгү араб девискээрлерден үндүрерин, сонуургалдыг бүгү талалар Палестинаның Хостаарының организациязы-биле кады киришпишаан, Женевага болур конференцияга Чооккy Чөөн чүк айтырыын бүгү талалыг шиитпирлээрин чедип алырын айтып турары билдингир.

Иордан хаан Тегеранга АКШ-тың президентизи Дж. Картер-биле ужуражып турганының үезинде Египеттиң президентизи Садаттың Израиль-биле чаңгыс талалыг дугуржулгаларының политиказын «оваарымчалыг чурттарже» нептередиринче чүткүп турганын америк солуннар херечилеп турар. «Нью-Йорк таймс» солун ол ужуражылгаларның түңнелдерин тайылбырлааш, мынчаар бижээн: Иордан удуртукчуну ооң турумун өскерткеш, Египет биле Израильдиң аразынга Чооккy Чөөн чүк дугайында Каирде боор турар чугаалажылгаларга каттыжып кирер кылдыр көңгүдер дээш бодунуң оралдажылгаларынга президент Картер чедимче чок болган дээрзин хаан Хусейн тодаргайы-биле чугаалаан.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

ЧАА ЭСТРАДА ОРКЕСТРИ

Иймениң кодээ Культура бажыңының агиткультбригадазы — районда эки ажылдыг агиткультбригадаларның бирээзи. Эрткен юбилейлиг чылда ол чүгле совхозтуң ажыл-ишчилеринге эвес, а Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл, Кызыл-Даг, Үрбүн, Кара-Чыраа ол ынчаар аалдап чорааш келген. Оон киржикчилеринде уран чүүлге сундулуглар эвээш эвес. Ындыгларга Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу Белдир-оол Доңгакты, Вячеслав Моңгушту, Владимир Түлүшту болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Олар чаа чылдың байырлал концертинге база идепкейлиг бараан болганнар.

Кодээ Совет Культура бажыңынга чаа эстрада оркестрин садып берген. Ыры хөгжүм ансамбльдериниң Чадаанага болуп эрткен көрүлдезинге ол ийиги черни төлептии-биле ээлээн. Юбилейлиг чылдың чүгле ноябрь, декабрь айларында агиткультбригада ниитизи-биле 19 концертти ажыл-ишчилерге бараалгадып, 4869 көрүкчүге сонуургаткан. Агиткультбригаданы Культура бажыңының директору, коммунист А. Ондар удуртуп турар.

С. МОНГУШ,
башкы.
Чөөн-Хемчик район.

СУГНУҢ АРЫЫ ДЭЭШ

Сөөлгү чылдарда Чадааның «Сельхозтехника» салбырында суг курлавырын ажыглаар болгаш камгалаар талазы-биле элээн ажылды кылган.

Ында сугну чарыгдаарының нормазын тодараткан болгаш бүдүрүлгениң салбыр бүрүзүнге дыңнаткан. Канализацияны болур-чорук-биле тургузуп, улустар душтуң, чуртталга кыдыгларының суг агыдар черлерин бетоннаан. Районнуң санитар-эпидемия станциязы хирленипкен суг төгер чер дугайында айтырыгны шиитпирлээн.

Суг камгалаарының хемчеглериниң планын ажылдап кылган. Ону Тыва [illegible] химия лабораториязы чүүлдүг деп көргеш, мадылаан.

И. ОЛДЫРЕВ.

ХООЧУН КОКТУГ

Тожу районда «Май-1» совхозтуң хоочун ажылчызы пенсионер Эрээнчик Дуганчыевич Дуганчы амыдыралының хөй кезиин тайгага аңнап, диңмеп эрттирген. 16 харлыг турушта ол алдын уургайынга ажылдап кирген. 1955 чылдан эгелеп «Май 1» колхозтуң кежигүнү, а совхоз тургустунгандан бээр бо үеге чедир совхозтуң ажылчыны болуп турар.

Эрээнчик Дуганчыевич сөөлгү он ажыг чылдарда совхозта чугай белеткээр звенону удуртуп келген. Хамаарышкан ажылындан ангыда, чайгы үеде совхозтуң мал чемин белеткелинге-даа киржип каантар, а кыш дүжеринде ол четтикпес манаар: аңнап-диңмеп чоруп бээр.

Эрткен чылын ооң олчазы аныяк аңчылардан дудак чок болган.

Д. АЙР-САНАА.

ХАЙ ЧОК КИЖИ

Мерген Сүгежик — «Торгалыг» совхозтуң механизатору. Ооң трактор дынын тутканындан бээр он чыл ажып чоруур. Юбилейлиг чылда кызымак күш-ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле ол шаңнаткан.

Бодунуң хостуг үезинде аңаа черле олурбас, номчаар, сеткүүл номчаан, эштеринге дузалашкан турар — кезээде чай чок кижи.

Амгы үеде Сүгежик Түлүшович кыштагларже сиген, одаар чүүл сөөртүп, мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг эрттирер дээш кызымаа ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

Школачыларның кышкы дыштанылгазы

ХӨГЛҮГ, СОЛУН

Кызылдың дөрт дугаар микрорайонунда тургускан каас ёлка кежээлерде өң-баазын сайгылгааннары-биле чайыннап, чанында чуңгуларынче школачыларны чалап турар.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Өөредилге чылының баштайгы чартыы доозулган. Уруглар хөглүг, солун дыштанып турарлар. Найысылал Кызылдың өөреникчилери дыштанылгазын план ёзугаар эрттирип турар. Дыштанылганың планы солун. Ында күш-культуралыг маргылдаалар, хоорайның янзы-бүрү бүдүрүлгелеринче экскурсиялар, дайының болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражыышкыннар, номчулга конференциялары, конкурстар эрттирери болгаш өске-даа массалыг хемчеглерни чорудары көрдүнген. Чижээлээрге, № 1, 8 школаларда «Эртемниң болгаш техниканың неделязы» ажыттынган. Неделя көрүкчүлерин ол школаларның өөреникчилериниң боттарының чогаадып кылганы ажылдары-биле сонуургадыр. Январь 2-де № 2, 4, 8 школаларның аразынга бөөдалгага болгаш баскетболга маргылдаа болуп эрткен. Бөгүн уругларның күш-культура школазынга аныяк гимнастарның көргүзүглери болур. Пионерлер бажыңынга № 1, 10 школаларның шыдыраа болгаш шашки турнири болур. Январь сесте школа-интернаттың өөреникчилериниң аразынга маңчы белеткээриниң конкурузу солун болуп эртер. Январь 9-та кайы-даа школаларга күш-культуржу маргылдаалар эртер. Ол-ла хүн № 14, 15 школаларга «Эртемниң болгаш техниканың неделязының» түңнел байырлалы, а Пионерлер бажыңынга хоорайның өөреникчилер аразынга хостуг хүреш маргылдаазы болур.

Спортчу маргылдаалар, солун ужуражыышкыннар чер болганда эртип турар.

ЧУРУКТА: дош шивээде ойнаан өөреникчилер.

Чоннуң кадык камгалалы

БАЙДАЛ ЭКИ

Бедик хадыларның селбер бүдүктери кылын ожук—хар чорганын эштипкен. Кышкы хүнүң херелдери хадыларның сырый бүдүктериниң аразындан арай боорда бакылап келгең ышкаш сагындырар. Шимчеш-даа дивес ногаан хадылар кажавалаан ажык алаакта туберкулез аарыгларын эмнээр Балгазын санаторийиниң улуг корпустары көстүп келир. Оларның бирээзинде улуг кижилер, а өске ниитизинде—уруглар эмнедип, чурттап турар. Оон ангыда столовая, чаа туткан магазин, харылзаа салбыры, клуб база бар.

1940 чылдың эгезинде бо санаторий ажыттынган. Оон бээр дөрт он хире чылдар эрте берген. Бо үениң иштинде аңаа та чеже кижи кадыын эмнедип, дыштанмаан дээр. Ынчан аңаа чаңгыс эмчи, ийи медсестра ажылдап турган. Санаторий чүгле чайгы үеде ажылдаар турган болза, ам медицинаның чаа дериг-херекселдери-биле дериттинген янзы-бүрү кабинеттерлиг, дээди болгаш ортумак эртемниг эмчи кадрлар-биле бүрүн хандыртынган улуг эмнелге чери апарган.

Санаторийде чеден ажыг уруглар өөренмишаан, эмнедип турар.

Септелгени эки чорутканындан санаторийниң корпустары чылыг, эмнедип, дыштанып турарларга белеткеп турар аъш-чемниң шынары эки. Хүн бүрү чемниң менюзун өскертип, амданныг янзы-бүрү чемни белеткеп турар. Ол ышкаш культура-массалыг ажыл багай эвес организастаттынган. Медицина темазынга болгаш делегей байдалының дугайында солун лекция, беседаны эмнедип турарлар доктаамал дыңнап турар. Кижилерге кадыкшылды эгидер дээш күжүн, билиин харам чокка үндүрүп турарларны адаары артык эвес. Оларга эмчилер Т. Павлов, Н. Ткаченко, Н. Баир, М. Момбулдай, медсестралар А. Бадың-оол, А. Хомушку, санитаркалар У. Сарыглар, С. Куулар, Е. Пахарукова болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур. Оларның дугайында чылыг сөстерни саналдар болгаш хомудалдар дептеринден номчуп болур.

С. ОЙДУП.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС

Өг-бүлевисте тос кижи бис. Ада-иевистиң ажаалдазындан алды өөреникчи багай эвес өөренип, аас-кежиктиг чурттап турар бис.

1977 чылдың октябрьда ачавыс Чылбак Сарыг-оолович Ховалыг айыылга таварышкаш, Кызылда республика эмнелгезиниң травматология салбырынга берге байдалдыг четкен. Айыылга таварышкаш кемдээн кижиниң амы-тынын алыр дээш буянныг эмчилер нарын кезиишкинни кылган. Чоннуң кадыкшылы дээш амыр-дыш чок ажылдап турар алдын холдуг эмчилерниң ачызында бистиң ынак ачавыс каң кадык кылдыр сегип, аалынче, ажы-төлү бистерже бүдүн чартык ай эрткенде чанып келген.

Ачавыска кадыкшылды эгиткен эргим кижилерге, эмчилерге Н. В. Сизыхка, В. П. Наумовка, В. А. Верещагинге, Я. Г. Бондаревке, сестралар Ө. Сатка, П. Захаровага, санитарка Ю. Монгушка өөрүп четтиргенивисти илереттивис.

Х. ЧУДУР.
Бора-Тайга суур.
Чөөн-Хемчик район.

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

ФИННОЗ АЙЫЫЛДЫГ

Бо аарыг кажа-даа тыптып болур. Ылангыя хууда хавыннар хөй черлерге ол бо-ла таваржыр.

Финнозтар кижиниң кадыынга дыка хоралыг. Мыйыстыг бода малды азы хаванны соккан соонда, чамдык таварылгаларда, шыңганнар иштинде шөйбекесимээр ак ыйлангылар чоруур—ол финнер-дир. Чедир хайындырбаан эътти кижи чиптер азы чиг маңчы эъдин амзаар болза, оон ижин-шөйүндүзүнге паразит курттуң кожаа хевири тыптып, амыдырап эгелээр, ону цепень дээр. Кижиниң иштинден үнер чүүлдер-биле кады ол курттуң кезектери, чуургалары (1,5 млн. хире) ылгалыр болгаш бир эвес мал ону чиптер болза, ооң хавын дамчып бүгү организмге тараар.

Оон кижи аарый бээр болза, хаңы аажок эвээжээр, нервизи үрелир, күш-ажыл кылыр шинээ бадар дээш дыка хөй бергедээшкиннер болур.

Эң ылангыя хавак цепени онза айыылдыг. Ынчан финнер баш мээзинге туруп алгаш, хораннаар. Ооң түңнелинде кижи сээдең аарып азы харын-даа өлүп болур.

Финнозтарның хөй нептерээриниң чылдагааны чамдык мал фермаларының, чурттакчы суурларның санитар байдалының багайы болур. Ылангыя арыглаңыр черлериниң чударгайындан, бок төгер черлериниң чогуңдан мал финнозтуг багай чүүлдерни халдадып болур. Ветеринар-санитарлыг хыналда кылбаан эътти чиири айыылдыг.

Бо аарыгны болдурбас дээш кижи бүрүзү демисежир ужурлуг.

Л. КОНОНОВА,
ресветлабораторияның паразитология килдизиниң эргелекчизи.

СОНУУРГАКТАРГА

ЭЛДЕПТИГ АМЫТАННАР

Дельфин

Бурунгу Грецияның чогаалчылары дельфиннерни кижи-биле дөмей ыдыктыг амытаннар деп бижип чорааннар. Дельфиннер ындыг угаанныг дээрзинге улус орта бүзүревейн турган.

Ынчалзажок кижилер дельфиннер дугайын өөренип эгелээш, оларның угаанынга бүзүрээннер.

Дельфиннер бот-боттарының аразында чүгле чугаалажып чоруур эвес, харын-даа дыка найыралдыг болганнар. Олар балыгланган эжинге дузалажып, айыыл дугайында бот-боттарынга сагындыржып, акулалардан камгаланып чоруурлар.

Дельфиннер далайга дүшкен корабльдерден ийи чүс ажыг далайжыларның амы-тынын алган. Дельфиннер оларны эрик чоогунда сыык черже үндүрүп каар турганнар.

Австралияга бир лоцман-дельфин корабльдерни уткуп ап, айыылдыг черлерниң аразында оруктуг айытпышаан, мурнунга эштип чоруп турган. Ынчалзажок бир-ле катап бир пассажир палуба кырындан лоцман-дельфинче боолаап болгаш ону балыглапкан. Ол кижилерге ажынгаш, океан делгемнеринче эштип чоруй барган. Далайжылар ол дельфинни «лоцман Джек» деп адааш, аңаа тураскаал тургузуп кааннар.

Бир бичии оол дельфинни эртенниң-не балыктар-биле холундан чемгерип турган. Олар шак ынчаар найыралдажы бергеннер. Оол өзүп келгеш, мугулдурнуң ындыы талазы эриинде школага өөренип апарган. Ооң өңнүү дельфин оолду эртенниң-не мугулдурнуң кежир чүктеп кежирип турган. Ооң чоруурунуң дүргени бээрге магалыг, оол чаңгыс-даа катап школадан озалдап көрбээн. Ооң чүгле портфелинче далай суу чаштагылаай бээр турган.

Улус дельфиннер дугайын эки биле бергеш, оларга ынак болуп, өөрүп четтиргенин илерегейлээш, далайларга кажан-даа дельфиннер аңнавас деп дүрүм үндүрген.

Страус

Страус—Африка ховуларының кужу.

Страус хар дег ак чүглерлиг чалгыннарын ийи талазынче херипкеш, ховуга маңнап чорда чараш-ла. Ооң маңнаары кайгамчык дүрген, араб аътка безин чеде халый берип болур.

Страустарны фермаларда өстүрүп турар. Ооң эъди болгаш чуургалары дыка чаагай. Страустуң чуургазы дыка улуг, оон бүдүн өг-бүлениң чемнеринге четчир чемни кылып турар, а ооң картындан суг кудуп ижер саваны база кылып бар.

Страустуң дайзыннары эвээш. Ол бодунуң улуг даваннары-биле аът дег тевер. Олче чүгле аштаан арзылаң халдап болур.

Австралияның страустарын улус кодан хой карактап, таңныылдаарынга өөредип алганнар. Олар хойларны араатаннардан камгалап хүнзээш, кежээ аалче сүрүп киирип кээрлер, өске кижилерни хойлар чанынга черле чоокшулатпастар.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга аяс хүн болур. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 0—5 метр чедер. Агаарның температуразы барыын районнарга 15—20, өскелеринге 21—26, Кызылга 21—23 градус соок болур.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Чонга барааннар садарын болгаш олардан эт-сеп аймаан хүлээп алырын экижидер сорулга-биле өртээн чиигеткен барааннар садыын Кызылдың колхоз рыногунда турар № 26 магазинниң бажыңынче көжүргенин садып алыкчыларга дыңнадып тур. Чондан хүлээп алган чүүлдерни көргүзүп делгээр черни калбарткан.

Магазинде хүлээп алыышкынны кылып турар. Чондан садыг неделяда үш удаа: понедельник, вторник, суббота хүннеринде эртенгинин 10 шактан 14 шакка чедир хүлээп алыышкынны кылып турар.

Магазин 10-дан 19 шакка чедир ажылдаар. Воскресеньеде ажылдавас.

Бистиң магазинче чалап тур бис.

ДИРЕКЦИЯ.

Аныяк мөгелерниң чыжы

Даарта бистиң республиканың найысылалының «Херел» спорт залынга он чеди хар чедир элээди оолдарның хостуг хүрешке Сибирь зоназының маргылдаазы эгелээр. Ону школачыларның XV бүгү-эвилел спартакиадазының программазын ёзугаар эрттирип турар. Красноярск, Алтай крайларның, Тыва АССР-ниң, Новосибирск, Кемерово, Томск, Иркутск областарның шилилдек командаларының мөгелери маргылдаага киржир.

Тываның шилилдек командазын ССРЭ-ниң спорт мастерлери В. Оюн, А. Шойдук белеткеп турар.

Т. ХЕРТЕК.

Спорт

ОДИНЦОВОГА МАРГЫЛДАА

Москва чоогунуң Одинцово хоорайынга болган 30 километрге хаак маргылдаазы эрткен чылдың эң сөөлгү маргылдаазы болган. Ону эң-не хобчун совет хаакчы, 1941 чылда ССРЭ чемпиону Н. Т. Манжосов организастаан. Ол маргылдааны моон-биле чаңгыс ёзугаар он ийи катап эрттирип турар. Маргылдаага чеди чүс ажыг кижи киришкен болгаш оларның аразында аңгы-аңгы хоорайлардан келгеннер база бар.

Ол хоорайның хаакчылары маңнаар оруктуу ыяк белеткеп, 15 километрни ийи катап десиндир маңнааннар. Ынчалзадаа хенертен чаап эгелээн хар спортчуларга дыка шаптыктап, харын-даа эң мурнап чоруп турганнарның оруун бедик дуй дужупкен. Эрткен чылдың тиилекчизи, олимпийжи чемпион С. Савельев оруктан чайлап бээр ужурга таварышкан. А ол маргылдаага ооң ССРЭ командазында эжи В. Лукьянов тиилеп, 30 километрни 1 шак 42 минута 36 секундада эрткен.

Ол-ла маргылдаага 51 херээжен спортчулар киришкен болгаш Т. Паршакова тиилээн.

(СЭТА-ның корр.).

СПОРТЧУ ЧЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНГЕ

Татьяна ТАРАСОВА, ССРЭ-ниң алдарлыг тренери:

«Фигуристерге хамаарыштыр «чыл», «сезон» деп сөстер бот-боттарынга дүүшпес. Ындыг-даа болза, бисте спортчу 1977 чыл чүнүң-биле демдеглеттингенил? Бирле дугаарында тиилелгелер-биле санаттынар чедиишкиннер кайы хирел? Ирина Роднина биле Александр Зайцев олар эжеш чуңгулаашкынга кымга-даа черле аштырбазын делегейниң-даа, Европаның-даа маргылдааларынга база катап бадыткаан. Людмила Пахомова биле Александр Горшковтан салдал алган Ирина Моисеева биле Андрей Миненков олар дошка спортчу танцының совет школазының бедик аттарын деткээннер. Делегейниң эң шыырак дээ фигуристеринден алдын медальды Токиога маргылдаага Владимир Ковалевтуң чаалап алганы ковчуг берге болган болгаш ийи дакпыр хүндүткелдиг. Херээженнерниң чаңгыстап чуңгулаарынга чурттуң аныяк чемпиону Лена Водорезованың Европаның болгаш делегейниң эң шыырак фигуристери-биле деңге чыгы маргылдашканы өөрүнчүг. Ооң хостуг программазы мырыңай деңнел чок тергиин эки болган.

Ам чаа чылда ол чедиишкиннер оюн, ожуп калбазын бодаар болгай. Чүнү канчалза эки? Соксаш дивес, доктаамал, шудургу күш-ажыл херек. Фигурлуг чуңгулаашкынның улам нарыдап турары бо үеде оон хөгжүлдезиниң чаа, шын оруктарын дилээр талазы-биле доктаамал ажылдаарын негээр. Чаа талантыларны тывар херек. Эгелей берген чаа сезон чаа аттарны адап үндүрүп турар-дыр. Бистер, фигуристер: спортсменнер болгаш тренерлер ам база улуг маргылдааларга белеткенип эгелээн бис. Хөй ажылдап тур бис. А кайы хире эки белеткенип турарывысты Европаның (Страсбургка эртер), делегейниң (Оттавага эртер) чемпионаттары көргүзер. Оларны бис идегел болгаш тиилелгелерни чедип алырынга соруктуг манап турар бис».

Петр БОЛОТНИКОВ, Олимпий оюннарының чемпиону, спорттуң алдарлыг мастери:

«Эрткен спортчу чылдың эң чырыткылаңчак, сагыштан балалбас болуушкуннарының бирээзи Запорожье чурттуг 18 харлыг аныяк оол Владимир Ященконуң 233 сантиметр бедикти ажа халааны болур. Ындыг бедикти ажа халааш, ол чиик атлетиканың ол хевиринге делегей рекордун бистиң чуртувуска үр хуусааның соонда база катап эгиткени ол. Делегей рекордтарын Макеевка чурттуг Надежда Ткаченко (беш хевир кирген маргылдаага), краснодаржы Татьяна Сторожева (400 метрге шаптараазыннарлыг маңга) олар. Европа рекордун он хевирниң маргылдаазынга ставропольжу Александр Гребенюк чаарткан. Вильнюс чурттуг Вильма Бярда узуннун халыырынга 682 сантиметрни ажып чылда дээре көргүзүглүг болган. Ленинградчы Владимир Трофименко даянгыыштыг бедиин халыырынга 559 сантиметрни ажа халаап, ооң чаңгыс чер-чурттуу Марина Сидорова 400 метрни 50,98 секундада маңнап эрткен. Бүгү-эвилелдиң ол рекордтары (чурттуң спортчу дээди чедиишкиннеринге 1977 чылда чиик атлетикага 10 чаартылгаларны киир бижээн) делегей чедиишкиннеринге чоок.

Ынчалза-даа эрткен сезон чиик атлетикага бистиң уидараашкынывысты база болдурган. Совет шилилдек командалар ГДР-ниң спортсменнери-биле ужуражыышкынга ушчок четпейн барган. Европаның чиик атлетикага кубоктары дээш маргылдаага эр улустуң командазы үшкү черни ээлеп, делегей маргылдаазынга киржир эргезин чидирген. Ол дээрге сөөлгү он ийи чыл иштинде болуп көрбээн болуушкун-дур.

Ол чедимче чок чоруктуң кол чылдагааны чадаг чарышка мырыңай хоозураан аштырыышкыннар-дыр. Олимпий оюннарының чадаг чарыш талазы-биле он ийи хевирлиг маргылдааларының чүгле ийизинге совет спортсменнер дээрелерин он кижилиг одуруунга кирген. Ынчангаш бачым хемчеглерни алыры, тренировкаларның эртемге үндезилээн методиказын ажыглаары, өске-даа организастыг хемчеглерни алыры чугула. Олимпиада-80-ге чедир спортсменнер бедик көргүзүглерин чедип алзын дээш бүгү хемчеглерни алаакы.

Евгений ГОРСТКОВ, бокска Европаның болгаш ССРЭ-ниң чемпиону:

Хөм хол хавының совет мастерлеринге эрткен чыл чедиишкиннериниң чылы болган дивес арга чок. ССРЭ-ниң шилилдек командазы эң хөй медальдарны чаалап албышаан, Европа чемпионадынга команда аайы-биле бирги черже үнген. Мен совет спортка эң шыырак кижи деп атты катап чаалап эккелдим.

Ленинградка эрткен бокс маргылдааларының соонда ниити күш сайзыралымны экижидери-биле хоккейлээрин шиитпирлеп алдым. Школага ол хевирни база сонуургап чордум. Бокс эвес болза...

Ынчалза-даа хол кавын уштуп кааптары элек. Январь айда совет боксерлар Москвага болгаш Донецкиге АКШ-тың шилилдек командазы-биле ужуражылгаларны эрттирер. Февраль төнчүзүнде Тбилисиге ССРЭ-ниң чемпионады эгелээр. Май айда Белградка бокс сезонунуң кол маргылдаазы — делегейниң ийиги чемпионады. ССРЭ-ниң шилилдек командазынче «тутчуп» үнер, делегей маргылдаазынга тиилекчи болур — ыдыктыг күзелим ол.

Мен бодаарымга, Монреальга Олимпиадага аштырыышкынын соонда, ам совет боксерлар шын оруун тыпкан хире. А Олимпиада-80-ге чедиишкинниг киржир деп бодаар болза, мергежилди улам бедидери чугула.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг дыңнадыг.
10.30—Эртенги гимнастика.
10.50—«Билбесней хүннээректээн хоорайда» деп хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 6-гы сериязы — «Үш элчигенниң ужуралдары».
11.05—«Москва зоопаркында».
11.35—«Эжик аксында ыт». Уран-чечен телефильм. (Лопе де Веганың ындыг аттыг комедиязы-биле). 1, 2 сериялары.
13.45—16.00—Чапсар.
16.00—«Ырдан чогаадыңар». Документалдыг фильм.
16.10—«Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
16.55—«Шыдыраа школазы». «Ак терге».
17.25—«Черге не арттырып каар дээш...» Аныяк геологтарның 4-кү Бүгү-эвилел слёдунуң делегаттары-биле ужуражыышкын.
18.20—«ЛЭССИ». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 10-гу сериязы—«Салым чаалаңның өскерлиишкиннери». 11-ги сериязы—«Лэсси болгаш авырганнар». 12-ги сериязы — «Лэсси дипеспекте камгалап каан».
19.30—Медээлер.
19.45—«Кышкы ыржыгаштар».
20.00—«Миллионнарның ленинчи университеди».

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер.
20.40—«Аас-кежиктиг ортулуктар». Фильм-концерт.
20.55—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.10—«Гимнастика! Гимнастика!». Останкинонуң концерт студиязынга уран-чечен гимнастика талазы-биле спорт мастерлери-биле ужуражыышкын.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Орус кыш» деп уран чүүл фестивалының түңнел концерти. 1-ги кезээ. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.
00.15—01.10—«Дөрт трамплинниң маргылдаазы». Инсбруктан (Австрия) дамчыдылга. Төңгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Кадыкшыл». Дамчыдылга.
18.50—«Инженерлер болгаш арыг». Телефильм.
19.20—«Арга-арыг — бистиң байлаавыс». Дамчыдылга.
19.30—«Мун сүнезиннер». Телешии. 2-ги сериязы.
20.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.30—«Дөрт арфаның оюну». Фильм-концерт.
20.40—21.10—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Күрүнениң Третьяков галереязы. (Чаа чуруктар).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаан болгаш хендиржигеш» 10.00, «Алдын кур» 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, сени шиңме» (9 болгаш 10 үндүрүлгези) 9.15, 12.20, 15.25, «Авай» 10.35, 13.40, «Өг-бүле байдалдары» 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черлик Гаврила» 11.00, 13.00, «Болчагже далашкан кыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сусанна болгаш илбичи дээрбек» 11.00, 13.00, «Крона өртектиг романс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 39.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00005.